

**TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI HUZURIDAGI
ILMIY DARAJALAR BERUVCHI DSc.03/30.12.2020. I.16.02 RAQAMLI
ILMIY KENGASH ASOSIDAGI BIR MARTALIK ILMIY KENGASH**

TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI

Qo'lyozma huquqida

UO'K: 338.041:811.111

XODJIKULOVA SHAXLO NARIMANOVNA

**TALABALARDA MUSTAQIL TA'LIM JARAYONIDA TAYANCH
KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISH METODIKASI
(iqtisodiyot ta'lim yo'nalishlari misolida)**

13.00.02-Ta'lim-tarbiya nazariyasi va metodikasi

**Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
ilmiy darajasini olish uchun taqdim etilgan**

DISSERTASIYA

Ilmiy rahbar: Xakimova Muxabbat Fayziyevna,
pedagogika fanlari doktori, professor

Toshkent – 2024

MUNDARIJA

Kirish	3
I-BOB TALABALARDA MUSTAQIL TA'LIM JARAYONIDA TAYANCH KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI	11
1.1-§ Oliy ta'lim tizimida ingliz tilini o'qitish maqsadlarini loyihalashda kompetensiyaga asoslangan yondashuv.....	11
1.2-§ "Tayanch kompetensiyalar" tushunchasining mohiyati va mazmuni va ularni ingliz tili darslarida shakllantirish tajribasi.....	32
1.3-§ Talabalarga ingliz tilini o'qitishda baholash mezonlari va tayanch kompetensiyalarni shakllantirish darajalari.....	47
Birinchi bob bo'yicha xulosalar	56
II- TALABALARDA MUSTAQIL TA'LIM JARAYONIDA BOB TAYANCH KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISH METODIKASI	59
2.1-§ Mustaqil ta'lim talabalarning tayanch kompetensiyasini shakllantirish vositasi sifatida	59
2.2-§ Ingliz tilini o'rganish jarayonida tayanch kompetensiyalarni shakllantirish uchun pedagogik sharoitlarni amalga oshirish.....	65
2.3-§ Talabalarda ingliz tilida muloqotni o'qitish jarayonida tayanch kompetensiyalarni shakllantirish metodikasi.....	90
Ikkinchi bob bo'yicha xulosalar	112
III- TALABALARDA MUSTAQIL TA'LIM JARAYONIDA BOB TAYANCH KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISH BO'YICHA PEDAGOGIK TAJRIBA-SINOV ISHLARINI TASHKIL ETISH VA UNING NATIJALARI TAHLILI	114
3.1-§ Tajriba-sinov ishlarining dasturi va metodikasi.....	114
3.2-§ Pedagogik tajriba-sinov ishlari va ularning natijalari tahlili.....	124
Uchinchi bob bo'yicha xulosalar	137
XULOSA	139
ADABIYOTLAR RO'YXATI	141
ILOVALAR	160

KIRISH (falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi annotatsiyasi)

Dissertatsiya mavzusining dolzarbligi va zaruriyati. Jahonda oliy ta'lim muassasalarida mustaqil ta'lim jarayonida talabalarning tayanch kompetensiyalarini rivojlantirishning kreativ metodlari amaliyotga tatbiq etilmoqda. Bo'lajak mutaxassisning tayanch kompetensiyasini kasbiy yasovchilarini takomillashtirish, tayanch kompetentlik darajalari va samaradorligini oshirish, mutaxassislarni kasbiy faoliyatga tayyorlash jarayonlarini izchil boshqarish va pedagogik tashxislash metodlaridan unumli foydalanish, mustaqil ta'lim jarayonlarini personallashtirish yondashuvlar asosida tashkillashtirish bo'yicha amaliy loyihalarni tatbiq etish borasida tizimli ishlar olib borilmoqda.

Jahon ta'lim jarayonida tayanch kompetensiyalarni bosqichma-bosqich rivojlantirish, mustaqil ta'lim jarayonida talabalarning amaliy ko'nikmalarini shakllantirishning pedagogik imkoniyatlarini aniqlash, talabalarni ixtisosliklari bo'yicha bilim, ko'nikmalarini muntazam shakllantirish, bilim va ko'nikmalarni mustaqil ravishda kasbiy faoliyatga tatbiq etish metodlarini takomillashtirish bo'yicha ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda. Shu bilan birga, mustaqil ta'lim jarayonida shaxsga yo'naltirilgan ilmiy-innovatsion texnologiyalarni takomillashtirish, bo'lajak mutaxassislarning tayanch kompetentligini rivojlantirishning modeli va texnologiyalarini rivojlantirish bo'yicha ilmiy tadqiqotlarga alohida e'tibor berilmoqda.

Respublikamizda ta'lim tizimini jahon ta'lim standartlari darajasida rivojlantirish bilan bir qatorda mustaqil ta'lim olish imkoniyatlarini uzluksiz rivojlantirish, bo'lajak mutaxassislarning tayanch kompetensiyalarini va tadqiqotchilik qobiliyatlarini rivojlantiruvchi ta'lim texnologiyalarini loyihalashtirish, davlat ta'lim standartlari, malaka talablari, o'quv dasturlari, o'qituvchilar va talabalarning harakatchanligi va hamkorligining, ta'lim xizmatlari bozorini rivojlantirishning me'yoriy asoslari yaratilmoqda. "Mustaqil ta'lim soatlari ulushini oshirish, talabalarda mustaqil ta'lim olish, tanqidiy va ijodiy fikrlash, tizimli tahlil qilish, tadbirkorlik ko'nikmalarini shakllantirish, o'quv jarayonida tayanch kompetensiyalarini kuchaytirishga qaratilgan metodika va texnologiyalarni joriy

etish, o‘quv jarayonini amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishga yo‘naltirish, bu borada o‘quv jarayoniga xalqaro ta‘lim standartlariga asoslangan ilg‘or pedagogik texnologiyalar, o‘quv dasturlari va o‘quv-uslubiy materiallarni keng joriy etish”¹ ustuvor vazifalar etib belgilandi. Natijada, mustaqil ta‘lim jarayonida talabalarning tayanch kompetensiyalarini rivojlantirishning izchil texnologiyalarini tatbiq etish imkoniyatlari oshirildi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi “2022-2026 yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-60-son, 2019-yil 8-oktyabrdagi “O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5847-son Farmonlari, 2018-yil 5-iyundagi “Oliy ta‘lim muassasalarida ta‘lim sifatini oshirish va ularning mamlakatda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlarda faol ishtirokini ta‘minlash bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ-3775-son, 2021-yil 19-maydagi “O‘zbekiston Respublikasida xorijiy tillarni o‘rganishni ommalashtirish faoliyatini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-5117-son, 2012-yil 10-dekabrdagi “Chet tillarni o‘rganish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-1875-son, 2020-yil 27-fevraldagi “Pedagogik ta‘lim sohasini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-4623-son qarorlari hamda mazkur sohaga taalluqli boshqa me‘yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishda mazkur dissertatsiya tadqiqoti muayyan darajada xizmat qiladi.

Tadqiqotning respublika fan va texnologiyalari rivojlanishining ustuvor yo‘nalishlariga mosligi. Mazkur tadqiqot ishi respublika fan va texnologiyalar rivojlanishining I. “Axborotlashgan jamiyat va demokratik davlatni ijtimoiy, huquqiy, iqtisodiy, madaniy, ma‘naviy-ma‘rifiy rivojlantirishda, innovatsion g‘oyalar tizimini shakllantirish va ularni amalga oshirish yo‘llari” yo‘nalishi doirasida bajarilgan.

---

¹ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktabrdagi “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta‘lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish Konsepsiyasi”. PF-5847-son Farmoni // O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari ma‘lumotlari milliy bazasi: www.Lex.uz.

Muammoning o'rganilganlik darajasi. Talabalarining mustaqil va ijodiy ish faoliyatlarini tashkil etish, ta'lim muassasalari professor-o'qituvchilarining kasbiy faoliyatini tashkillashtirish masalalarida B.C.Abdullaeva, R.X.Djuraev, U.Sh.Begimqulov, N.A.Muslimov, M.F.Xakimova, A.T.Sattorov, A.T.Nurmatov, D.R.Pulatova, M.I.Maxmutov, B.R.Mukimov kabi pedagog olimlar tadqiqotlar olib borishgan. Ta'lim muassasalarida chet tilini o'qitish masalalari jumladan, L.T.Axmedova, N.M.Axmedova, J.J.Jalolov, U.Jumanazarov, K.J.Riskulova, T.K.Sattarov² tomonidan tadqiq etilgan.

Talabaning kommunikativ kompetentligi, kasbiy tayyorgarligini rivojlantirishda I.I.Barakovich, T.V.Bukina, M.N.Velichko, K.F.Sedov; chet tilini o'qitish masalalari S.A.Burikova, A.A.Verbitskiy, L.K.Geyxman; muloqotning pedagogik nazariyasi V.I.Grachev, O.V.Klimov; pedagogik faoliyatda kommunikativ kompetentlik nazariyasi K.D.Ushinskiy, O.V.Fedotova, A.S.Budnik; xorijiy tillarni o'qitishning nazariy asoslari I.G.Belyaeva, I.A.Zimnyaya, Ye.I.Passov, T.G.Dementeva³lar ilmiy tadqiqotlar olib borishgan.

---

² 55. Abdullaeva B. Fanlararo aloqadorlikning metodologik asoslari (Ijtimoiy-gumanitar yo'nalishlardagi akademik litseylarda matematika o'qitish misolida): Ped.fan.dokt ... dis. avtoref. Djo'raev R.X. Ta'limda interfaol texnologiyalar. -Toshkent, 2010. 45 b. Begimqulov U.Sh. Pedagogik ta'lim jarayonlarini axborotlashtirishni tashkil etish va boshqarish nazariyasi va amaliyoti. - Ped. fan. dok ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya. - T., 2007. Muslimov N.A., Usmonboeva M., Mirsolieva M. Innovatsion ta'lim texnologiyalari va pedagogik kompetentlik. - T., 2017.-232 b. Sattarov T. Bo'lajak ingliz tili o'qituvchisining uslubiy xomilkorligini shakllantirish texnologiyasi. -T., 2003. Nurmanov A.T. Talabalarining samarali muloqot texnologiyasi va texnikasiga tayyorlashning pedagogik imkoniyatlari (auditoriyadan tashqari mashg'ulotlar misolida): Avtoref...diss. ...ped.fan. dokt. - T., 2017.-29b .Riskulova K.J. Bo'lajak ingliz tili o'qituvchisi sasiolingvistik kompetensiyasini shakllantirish tizimi: Dis... kand. ped. Pulatova D.R. "Intensiv ta'lim texnologiyalari asosida nofilologik ta'lim yo'nalishi talabalarini kommunikativ kompetensiyalarini takomillashtirish" diss. Pedagogika fanlari bo'yicha fal. dok. (PhD). - T., 2021. 72-73 b. nauk: - Toshkent, 2017. 83 b. Urazova M.B. Bo'lajak sotsiolingvistik ta'lim pedagogini loyihalash faoliyatiga tayyorlash texnologiyasini takomillashtirish. 13.00.05-Sotsiolingvistik ta'lim nazariyasi va metodikasi (pedagogika fanlari). Dok.diss.avtor. Toshkent. 2015yil. 10, 17, 21- betlar. Махмутов М.И. Педагогические технологии развития мышления учащихся / М.И. Махмутов, Г.И. Ибрагимов, М.А. Чошанов. - Казан: ТГЖИ, 1993. Jalolov J.J. Chet til o'qitish metodikasi. Chet tillar oliy o'quv yurtlari (fakultetlari) talabalari uchun darslik qayta ishlangan va to'ldirilgan 2 -nashri. -Toshkent: O'quvchi, 2012. -432 b. Jumanazarov U Ta'limda axborotlashtrish sharoitida bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarini fraizologik kompetensiyalarini rivojlantirish 2019 yil. Avtore.diss.. PhD T.:2019. -67-68b.

³ Баракovich И.И. Формирование коммуникативной компетентности студентов педагогического колледжа: Автореф. дис. канд. пед. наук. -Красноярск, 2000. 24с. Букина Т.В. Иноязычная культура выпускника ССУЗ технологического профиля как фактор его конкурентоспособности: дисс... канд. пед. наук / Т.В. Букина. - Казань, 2005. - 161 с. Величко М.Н. Основная образовательная программа высшего профессионального образования по специальности 050303 «Иностранный язык» Текст. / М.Н.Величко. Анжеро-Судженск, 2008. - 6 Седов К.Ф. Дискурс и личность: эволюция коммуникативной компетенции. М.: Лабиринт, 2004. - 320 с. Вербицкий А.А. Компетентностный подход и теория контекстного обучения: Материалы к четвертому заседанию методологического семинара 16 ноября 2004 / А.А. Вербицкий. - М.: Исслед. Центр проблем качества подготовки специалистов. - 83 с. Гейхман Л. К. Межкультурная коммуникация: реальное и виртуальное / Л. К. Гейхман, И. В. Ставцева // Труды Санкт-Петербургского государственного института культуры. - 2016. - Т.214. - С. 64-67 Грачев, В.И. Феномен социокультурной коммуникации в современной

Xorijiy mamlakatlar olimlaridan M.A. Barraja-Rohan, M.Byram, V.Evans, K.Gatehouse, G.Sheetham, M.Ford, S.Lindsey, S.J.Savignon⁴ lar tomonidan mustaqil ta'limni tashkil etish va ta'lim sifatini oshirish masalalari ularning asarlarida o'rganilgan.

Tadqiqotning dissertatsiya bajarilgan oliy ta'lim muassasalarining ilmiy-tadqiqot ishlari rejalari bilan bog'liqligi. Dissertatsiya tadqiqoti Jizzax davlat pedagogika instituti ilmiy-tadqiqot ishlari rejasi bo'yicha "Talabalarda assertiv xulqni shakllantirishning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari" mavzusidagi (2017-2021 yillar) ilmiy-amaliy loyihalari doirasida bajarilgan.

Tadqiqotning maqsadi mustaqil ta'lim jarayonida talabalarining tayanch kompetensiyalarini rivojlantirish metodikasini takomillashtirishdan iborat.

Tadqiqotning vazifalari:

talabalarda mustaqil ta'lim jarayonida ingliz tilini o'rganish orqali tayanch kompetensiyalarini shakllantirishning pedagogik va psixologik imkoniyatlarini aniqlash;

mustaqil ta'lim jarayonida talabalarining faoliyatini rivojlantirish mezonlarini tayanch kompetensiyalarini rivojlantirish modelini takomillashtirish;

talabalarining tayanch kompetensiyasini rivojlantirish metodini takomillashtirish;

talabalarining tayanch kompetensiyalarini rivojlantirish samaradorligini takomillashtirish.

художественной культуре: информационно-аксиологический анализ. Текст автореф. дисс. д-ра культурологии / В.И. Грачев. — М., 2008. 40 с. Климова О.В. Коммуникативная компетенция как ядро профессиональной деятельности юриста // Вестник ЮУрГУ. 2008. № 13. Ушинский К.Д. Человек как предмет воспитания. Опыт педагогической антропологии. Том I. Федотова О.В. Условия формирования коммуникативной компетенции студентов неязыковых вузов // Дис.канд. пед. наук. 2002. -234 с.

⁴ Barraja-Rohan A.M. Using conversation analysis in the second language classroom to teach international competence. *Language Teaching Research*, 15(4), 2011, 479-507; Byram M. Teaching and assessing intercultural communicative competence / M.Byram. — Clevedon: Multilingual Matters, 1997. -136 p.; Evans V., *Upstream Proficiency: Student's textbook*. / V.Evans, J.Dooley. Express Publishing, 2008. — 276 p.; Gatehouse K. Key Issues in English for Specific Purposes (ESP) Curriculum Development [Electronic resource] / K.Gatehouse // *The Internet TESL Journal*. -2001. —Vol. 7, № 10; Sheetham G., *The Acquisition of Professional Competence (1999): Thesis submitted for the Degree of Doctor of Philosophy, University of Sheffield, Division of Adult Continuing Education, England, 1999, 380 p.*; Ford M., *Timesaver for Real! English in Everyday Situations Text*. / M. Ford, D. King. Scholastic Inc., 2007. — 96 p.; Lindsay C., *Learning and teaching English Text*. / S. Lindsay, P. Knight. — Oxford University Press, 2006. 188 p.; Savignon S.J., *Interpreting communicative language teaching. Context and concerns in teacher education*. New Haven & London: Yale University Press, 2002. — 243 p.

Tadqiqotning obyekti sifatida mustaqil ta'lim jarayonida talabalarning tayanch kompetensiyalarini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish jarayoni bo'lib, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Farg'ona davlat universiteti va Andijon qishloq xo'jaligi va agrotexnologiyalar institutidan jami 375 nafar talabalar ishtirok etdi.

Tadqiqotning predmeti mustaqil ta'lim sharoitida talabalarning tayanch kompetensiyalarini rivojlantirish shakllari va metodlarini takomillashtirish vositalaridan iborat.

Tadqiqotning usullari. Tadqiqot jarayonida mavzuga oid pedagogik, psixologik va metodik manbalar, didaktik materiallar, o'quv reja va dasturlar, o'quv-me'yoriy hujjatlar, darslik va o'quv-metodik adabiyotlarni o'rganish va tahlil qilish, suhbat, kuzatish, anketa so'rovi, test, modellashtirish, ekspert baholash, pedagogik tajriba, tadqiqot natijalarini matematik-statistik qayta ishlash metodlaridan foydalanildi.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi:

talabalarning ta'lim jarayonida tayanch kompetensiyalarini shakllantirishning metodik mohiyati ularning fanlararo ko'nikmalarini kasbiy faoliyatga pragmatik moslashtirish va nutq aloqasini yaxlit uyg'unlashtirish asosida aniqlangan;

talabalarda mustaqil ta'lim jarayonida tayanch kompetensiyalarini shakllantirish reproduktiv va produktiv ijtimoiy sharoitga mos kombinatsiyalash va subyektiv tajribalarni shaxsiy-amaliy yondashuv xususiyatlariga mosligi asosida takomillashtirilgan;

talabalarning tayanch kompetensiyalarini rivojlantirish metodi mustaqil ta'lim jarayonini ijodiy faoliyatga funksional yo'naltirish asosida takomillashtirilgan;

talabalarning mustaqil ta'lim jarayonida tayanch kompetensiyalarini rivojlantirish samaradorligi tashabbuskorlik xarakteriga ega amaliy materiallarining reprezentativligi va mini loyihalarni ta'limiy ehtiyojlarini diagnostika etish ko'rsatkichlarini summativ aniqlash asosida takomillashtirilgan.

Tadqiqotning amaliy natijalari quyidagilardan iborat:

mustaqil ta'lim jarayonida ta'lim texnologiyalaridan foydalanish orqali talabalarning tayanch kompetensiyalarini rivojlantirishga qaratilgan didaktik vositalar, uslubiy qo'llanmalar ishlab chiqilgan;

bo'lajak iqtisodchilarda mustaqil ta'lim jarayonida ingliz tilini o'rganishlari orqali tayanch kompetensiyalarini rivojlantirishga qaratilgan iqtisodiyot fakulteti talabalari uchun "Foreign Language (Essential english for the students of economics)" o'quv qo'llanmasi yaratilgan.

talabalarda mustaqil ta'lim jarayonida tayanch kompetensiyalarini baholash tizimining qo'llash bo'yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Tadqiqot natijalarining ishonchliligi. Tadqiqot natijalarining ishonchliligi rasmiy manbalarga bog'liq holda yondashuvlar, usullar va nazariy qoidalardan foydalanilganligi, olingan natijalar va ular asosida chiqarilgan xulosalarning asoslanganligi va ishonchliligi ingliz tili fanining zamonaviy yutuqlarining tahlili, tadqiqot maqsadiga mos keladigan metodlar majmuini tanlaganligi, tadqiqot natijasida olingan ma'lumotlarning reprezentativligi, natijalarni tajriba ishlarining turli bosqichlarida tizimli tekshirilganligi, tadqiqotda ilgari surilgan farazning natijalari bilan tasdiqlanganligi, tajriba-sinov ma'lumotlarini matematik statistika metodlarini qo'llash orqali sifat va miqdoriy tahlil qilinganligi, xulosa, taklif va tavsiyalarning amaliyotga joriy etilganligi hamda vakolatli tashkilotlar tomonidan tasdiqlanganligi bilan izohlanadi.

Tadqiqot natijalarining ilmiy va amaliy ahamiyati. Tadqiqot natijalarining ilmiy ahamiyati mustaqil ta'limni tashkil etish va unda talabalarning tayanch kompetensiyalarini rivojlantirish mazmuni, asosiy tushunchalari, mezonlari, ko'rsatkichlari takomillashtirilganligi, ingliz tilini o'qitish jarayonida mustaqil ta'limni tashkil etish va unda talabalarda tayanch kompetensiyalarini rivojlantirishga oid nazariy yondashuvlar bilan boyitilganligi va usul va vositalari yoritib berilganligi bilan izohlanadi.

Tadqiqot natijalarining amaliy ahamiyati shundaki, mustaqil ta'lim asosida tayanch kompetensiyalarini shakllantiradigan texnologiya va loyihani ishlab chiqish

bo'yicha uslubiy tavsiyalar va tayanch kompetensiyalarini shakllantirish dasturi ishlab chiqilganligi, ingliz tili fani o'qituvchilari ham auditoriyada, ham auditoriyadan tashqari mashg'ulotlarda foydalanishlari mumkinligi, talabalar uchun ingliz tilida loyiha usuli asosida o'quv-uslubiy qo'llanma ishlab chiqilganligi bilan izohlanadi.

Tadqiqot natijalarining joriy qilinishi. Talabalarda mustaqil ta'lim jarayonida tayanch kompetensiyalarini rivojlantirish asosida:

talabalarning ta'lim jarayonida tayanch kompetensiyalarini shakllantirishning metodik mohiyati ularning fanlararo ko'nikmalarini kasbiy faoliyatga pragmatik moslashtirish va nutq aloqasini yaxlit uyg'unlashtirish asosida aniqlashga doir tavsiyalar Foreign Language (Essential english for the students of economics) o'quv qo'llanma mazmuniga singdirilgan. (O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2022 yil 19 iyundagi 233-0645-son nashr guvohnomasi). Natijada, mustaqil ta'lim jarayonida talabalarning tayanch kompetensiyalari didaktik maqsadlarga mos ravishda rivojlantirish va o'quv-uslubiy faoliyatni sifat jihatdan takomillashtirish imkoniyati yaratilgan;

talabalarda mustaqil ta'lim jarayonida tayanch kompetensiyalarini shakllantirish reproduktiv va produktiv ijtimoiy sharoitga mos kombinatsiyalash va subyektiv tajribalarni shaxsiy-amaliy yondashuv xususiyatlariga mosligi asosida takomillashtirishda "Izohli lug'at" nomli EHM uchun dasturdan foydalanilgan. (O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi huzuridagi Intellektual mulk agentligining 09.10.2020 yildagi DGU 09171-son guvohnomasi). Natijada, ingliz tilidan muayyan aniq o'quv vazifalarini bajara olish bo'yicha kompetensiyalarini rivojlantirishga erishilgan;

talabalarning tayanch kompetensiyalarini rivojlantirish metodi mustaqil ta'lim jarayonini ijodiy faoliyatga funksional yo'naltirish asosida takomillashtirilgan. (O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi huzuridagi Intellektual mulk agentligining 05.01.2021 yildagi DGU 09893-son guvohnomasi). Natijada, loyiha texnologiyasi asosida mustaqil ta'limni tashkil etish asosida ingliz

tilini o'rganish jarayonida talabalarning tayanch kompetensiyalarini shakllantirish imkoniyati kengaytirilgan;

talabalarning mustaqil ta'lim jarayonida tayanch kompetensiyalarini rivojlantirish samaradorligi tashabbuskorlik xarakteriga ega amaliy materiallarining representativligi va mini loyihalarni ta'limiy ehtiyojlarini diagnostika etish ko'rsatkichlarini summativ aniqlash asosida takomillashtirilgan (O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi huzuridagi Intellektual mulk agentligining 06.12.2022 yildagi DGU 21320-son guvohnomasi). Natijada, talabalarda mustaqil ta'lim jarayonida tayanch kompetensiyalarini rivojlantirish modelini amaliyotga joriy etish mexanizmlarini takomillashtirish ko'rsatkichlari aniqlangan.

Tadqiqot natijalarining aprobatsiyasi. Mazkur tadqiqot natijalari 10 ta xalqaro va 9 ta respublika ilmiy-amaliy anjumanlarida muhokamadan o'tkazilgan.

Tadqiqot natijalarining e'lon qilinganligi. Dissertatsiya mavzusi bo'yicha jami 19 ta ilmiy-uslubiy ishlar, shu jumladan, O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasining doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish uchun tavsiya etilgan ilmiy nashrlarda 12 ta maqola, ulardan 6 tasi xorijiy jurnalda nashr etilgan.

Dissertatsiyaning tuzilishi va hajmi. Dissertatsiya ishi kirish, uch bob, 140 sahifa matn, xulosa va tavsiyalar, foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati hamda ilovalardan iborat.

I-BOB. TALABALARDA MUSTAQIL TA'LIM JARAYONIDA TAYANCH KOMPETENSIYALARINI SHAKLLANTIRISHNING NAZARIY-METODOLOGIK ASOSLARI

1.1-§. Oliy ta'lim tizimida ingliz tilini o'qitish maqsadlarini loyihalashda kompetensiyaga asoslangan yondashuv

Kasbiy aloqa sohasidagi xalqaro biznes va siyosiy aloqalar butun dunyoda jadal kengayib bormoqda, ko'plab xalqaro tashkilotlar, jamoalar, uyushmalar, qo'shma korxonalar, firmalar, banklar tashkil etilmoqda. Bundan tashqari, global kompyuter tarmoqlarining rivojlanishi, ma'lumotlarning mavjudligi va xorijiy sheriklar bilan tajriba almashish tufayli chet tilini biladigan va chet tilida muloqot qila oladigan mutaxassislarga ehtiyoj keskin oshdi.

“Shaxsiy va kasbiy fazilatlar mavjud bo'lmasdan, kasbiy o'sish bilan bir qatorda kasbiy hamkorlik maqsadlariga muvaffaqiyatli erishish mumkin emas. Ish beruvchilar – korxonalar va firmalarning rahbarlari mutaxassislarni ishga qabul qilishda shaxsning bir xil sifat va qobiliyatlariga e'tibor berishadi. A.A.Verbitskiyning so'zlariga ko'ra, yosh mutaxassisning shaxsiy, kasbiy va ijtimoiy xususiyatlarining hayot ehtiyojlariga, shu jumladan mutaxassisning o'zi, ishlab chiqarish va jamiyat ehtiyojlariga muvofiqligini ifodalaydi”⁵.

Biroq yaqinda o'tkazilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, ish beruvchilarning kasbiy ta'lim muassasalari bitiruvchilaridan umidlari va yosh mutaxassislarning fazilatlari umuman boshqacha. Bu shuni anglatadiki, ta'lim muassasalari o'z bitiruvchilarida nafaqat mehnat bozori talablari to'g'risida yetarli g'oyalarni, balki hozirda muvaffaqiyatli ishlash uchun zarur bo'lgan shaxsiy va kasbiy xususiyatlarni ham shakllantirmaydi. Shu munosabat bilan, ta'lim muassasasida har bir fanni o'qitish talabalarning bilim va ko'nikmalarni o'zlashtirish maqsadlarini ularning shaxsiyatini rivojlantirish, kasbiy faoliyatga tayyorlik, tayanch kompetensiyalarni shakllantirish bilan birlikda amalga oshiradigan yanada mukammal tizimni ifodalashi kerak.

Talabalarning shakllangan tayanch kompetensiyalari kasbiy funksiyalarni, shu jumladan, ingliz tilidan foydalanish bilan bog'liq funksiyalarni yanada

---

⁵ Величко М.Н. Основная образовательная программа высшего профессионального образования по специальности 050303 «Иностранный язык» Текст. / М.Н.Величко. Анжеро-Судженск, 2008. — стр. 6.

muvaffaqiyatli va samarali amalga oshirishga yordam beradi. Talabalarga mustaqil ta'lim asosida ingliz tilini o'qitish tizimiga tayanch kompetensiyalarning kiritilishi muqarrar ravishda ingliz tilini o'qitishda maqsadlarni qayta baholashga olib keladi.

Maqsadni belgilash muammosi ta'lim muassasalarida mutaxassislarni xorijiy tillarni tayyorlashning ilmiy asoslangan tizimini loyihalashning asosiy vazifalaridan biridir. G.V.Muxametzyanova tomonidan taklif qilingan ta'rifga ko'ra, "maqsadni belgilash – bu maqsadlarga erishish jarayoni va natijasi va maqsadni belgilash oliy ta'limning o'ziga xos aniqligini, rivojlanayotgan o'quv jarayoniga yaxlitlik, yo'nalish va aniqlikni beradigan semantik konstruksiyasini anglatadi.

N.N.Mixaylova maqsadning quyidagi ta'rifini beradi: "Maqsad – bu juda aniq, sifat jihatidan tavsiflanadi va iloji bo'lsa, ma'lum bir vaqt ichida erishish mumkin bo'lgan kerakli (kutilgan) natijaning tasviri. Maqsadning operatsion vazifasi bilan, bu shakllantirilganda har doim natija maqsadga mos kelishini tekshirishga imkon beradigan mexanizm (texnologiya, usul) mavjudligini anglatadi. Bundan kelib chiqadiki, maqsad va natija bir xil birliklarda, bir xil parametrlarda taqdim etilishi, o'lchanishi, tavsiflanishi kerak, shunda ularni taqqoslash mumkin"⁶.

"A.M.Novikovning so'zlariga ko'ra, maqsadni belgilash – bu maqsadni aniqlash jarayonining qurilishi (dizayni)"⁷. U o'z ishida quyidagi maqsadlar iyerarxiyasini keltiradi:

"Maqsadlarning birinchi darajasi – bu jamiyatning ijtimoiy tartibi, uning turli xil ijtimoiy guruhlari shaxs, fuqaro, professional sifatida shakllanayotgan shaxsning ma'lum bir ijtimoiy idealiga ta'limning barcha quyi tizimlari.

Maqsadlarning ikkinchi darajasi – allaqachon har bir ta'lim dasturi uchun, har bir turdagi ta'lim muassasalari uchun alohida-alohida ta'lim maqsadi bo'lib, unda ijtimoiy tartib pedagogika tushunchalari va toifalarida o'zgartiriladi.

Maqsadlarning uchinchi darajasi – har kuni, har bir mashg'ulotda amalga oshiriladigan pedagogik maqsadlar"⁸. "O.S.Grebenyuk, A.M.Novikov, A.I.Orlov ushbu darajadagi maqsadlarni strategik, taktik va operatsion deb ta'riflagan. Strategik maqsadlar spetsifikatsiyasiz kelajak haqida juda umumlashtirilgan

---

⁶ Михайлова Н.Н. Целеполагание педагогической деятельности в условиях технологизации образования: монография / Н.Н. Михайлова. — М.: Издат. центр Академии проф. образ., 2002. — 184 с.

⁷ Новиков А.М. От педагогики индустриального к педагогике постиндустриального общества / А.М.Новиков // Народное образование. — 2005. — №6. — С.201-207.

⁸ Митина Л.М. и др. Эмоциональная гибкость учителя: Психологическое содержание, диагностика, коррекция. М.: Моск. психолого-соц. институт: Флинта, 2001. — 192с.

tasavvurni ifodalaydi va ta'limning o'rni va tushunchasini belgilaydi. Ular ta'lim muassasasida o'qishning butun davri uchun belgilanishi mumkin. Taktik va operatsion darajalarning maqsadlari ta'lim tizimining bevosita va haqiqiy holatini belgilaydi"⁹. Taktik maqsadlar aniqroq va mashg'ulotning ma'lum davrlari (bosqichlari) uchun belgilanadi va operatsion maqsadlar har bir mashg'ulotda amalga oshiriladigan joriy maqsadlardir.

“V.P.Bespalko ta'lim maqsadlarini pedagogik tizimning elementi sifatida tahlil qilib, uning to'rt darajasini belgilaydi: 1) ijtimoiy buyurtma; 2) umumiy oliygoh maqsadi; 3) fakultet maqsadi; 4) kafedra maqsadlari”¹⁰.

Shunday qilib, “maqsadni belgilash” – bu maqsadlarni aniqlash yoki loyihalash jarayoni, “maqsad” esa maqsadni belgilashning yakuniy natijasi bo'lib, uni tanlash o'quv jarayonining qolgan tarkibiy qismlarini amalga oshirish samaradorligini belgilaydi. Kasbiy ta'limning maqsadi o'qituvchilar va tinglovchilarning faoliyat yo'nalishini belgilaydi. Bizning fikrimizcha, mutaxassislarni tayyorlashning har bir darajasida maqsadlar tizimi talabalarga nisbatan jamiyatning ijtimoiy tartibini aks ettiruvchi strategik maqsad va bo'ysunuvchi taktik va operatsion maqsadlararo to'plamidan iborat bo'lishi kerak.

Chet tillarini o'qitishda maqsadni o'zgartirish muammosi an'anaviy yondashuvning aniq kamchiliklari bilan bog'liq. An'anaviy yondashuv bilan oliy ta'lim tizimida chet tillarini o'qitishning strategik maqsadi lug'at bilan texnik tarjima ko'nikmalariga ega bo'lgan mutaxassisni va chet tilida elementar muloqot ko'nikmalarini tayyorlashdir.

Qoidaga ko'ra, oliy ta'lim muassasalarida ingliz tilini o'rgatish tuzilmalarni mexanik manipulyatsiya qilish, mavzular bo'yicha gaplarni (qayta hikoyalarni) tarjima qilish va yodlash, mutaxassislik tilining leksik va Grammatik jihatlarini o'rganish, fanda adabiyotlarni o'qishni o'rganishdan iborat. Ingliz tili bo'yicha kadrlar tayyorlashga an'anaviy yondashuvning asosiy didaktik birliklari quyidagilardir: ingliz tilida muloqot asoslari (fonetika, lug'at, frazeologiya, grammatika); mutaxassislik bo'yicha ish tili asoslari (kasbiy lug'at, frazeologik

---

⁹ Турбина Е.П., Формирование коммуникативной компетентности будущих специалистов в преподавании иностранного языка в неязыковом вузе/ Профессиональное педагогическое образование/ №5. 2017 й. 93-б.

¹⁰ Винник, Валерия Константиновна. Формирование общих компетенций обучающихся системы профессионального образования средствами информационно-проектной технологии: дисс. ...кан. пед. наук / — М., 2019.-160 с.

birliklar va atamalar, kasbiy yo‘naltirilgan matnlarni tarjima qilish texnikasi (lug‘at bilan).

Grammatika-tarjima usuli bilan o‘qitish, albatta, til tizimini yaxshi bilish va tarjima ko‘nikmalarini egallash imkonini beradi, lekin talabalarning shaxsiy va kasbiy fazilatlarini rivojlantirishni ta‘minlamaydi. Axborotni mustaqil izlash va o‘zlashtirish, ingliz tilini o‘rganishga ijodiy yondashish bilan bog‘liq faol aqliy faoliyatga botmasdan, kelajakdagi kompetensiyali mutaxassisning shaxsiy fazilatlarini shakllantirish darajasi past bo‘ladi.

Shunday qilib, bilim, ko‘nikma va malakalarni shakllantirish ta‘lim va tarbiya maqsadlarini tor mavzu bo‘yicha ta‘lim bilan cheklaydi va raqobatbardosh mehnat bozorida zamonaviy shaxsning kompetensiyasining mohiyatini yetarlicha hisobga olmaydi. Bunday ingliz tilini o‘qitishga e‘tibor qaratgan holda, oliy ta‘lim muassasasi bo‘lajak mutaxassislarga madaniyatlararo muloqotda ishtirok etish, shuningdek, o‘rganilayotgan til sohasida o‘zini rivojlantirish va o‘zini takomillashtirish uchun yetarli bo‘lgan chet tilini bilish darajasini bera olmaydi.

Bundan tashqari, ta‘limni yagona ta‘lim makoniga integratsiyalashuvi sharoitida ingliz tilini o‘qitishga an‘anaviy yondashuv maqsadlarini amalga oshirish jahon ta‘lim darajasiga, jahon standartlariga javob bera olmaydi. Xususan, O‘zbekistonning Bolonya jarayoni maqsadlariga qo‘shilishi ushbu mavzuni dolzarblashtiradi. ““Yevropa uchun tayanch kompetensiyalar” simpoziumi materiallarida (Bern, 1996) insonning ajralmas xarakteristikasini tavsiflashga imkon beradigan tayanch kompetensiyalar ro‘yxati taklif qilingan, bu nafaqat bilim, ko‘nikma va qobiliyatlarni, balki faoliyat uchun motivatsiya va amaliy tajriba va intellektni rivojlantirishning zarur darajasi va shaxsiy fazilatlari, shuningdek, madaniy va axloqiy me‘yorlarni o‘zlashtirish darajasini hisobga oladi. Yevropa hamjamiyatlari komissiyasining hujjatlariga muvofiq (2005), yakuniy (baholangan) kompetensiya kognitiv, funksional, shaxsiy va axloqiy jihatlarni o‘z ichiga oladi”¹¹.

“Malaka tushunchasidan kompetensiya tushunchasigacha” harakatining tendensiyasi xalqaro darajada muhim ahamiyatga ega. Ushbu tendensiya zamonaviy

---

¹¹ Гузь Ю.А. Действие как концептуальная основа интерактивного обучения иностранным языкам [Электронный ресурс] / Ю.А. Гузь // SWorld : сб. научных трудов. — 2013. — Т. 27, № 4. — С. 14-17.

ishlab chiqarishda kognitiv va axborot tamoyillarini mustahkamlash an'anaviy kasbiy malaka tushunchasi bilan "qoplanmaganligi" bilan ifodalanadi. Kompetensiya tushunchasi yanada adekvatlashadi. Iqtisodiyotning yangi turli talabalarga qo'yiladigan yangi talablarni keltirib chiqaradi, ular orasida keng ijtimoiy, iqtisodiy, madaniy sharoitlarda faoliyatni muvaffaqiyatli tashkil etishga imkon beradigan tizimli tashkil etilgan intellektual, kommunikativ, aks ettiruvchi, o'zini o'zi tashkil etuvchi, axloqiy tamoyillar talablari ustuvor ahamiyat kasb etmoqda.

YUNESKO hisobotida shunday deyilgan: "Borgan sari tadbirkorlarga o'z nuqtai nazaridan ko'pincha moddiy xarakterdagi muayyan operatsiyalarni amalga oshirish qobiliyati bilan bog'liq bo'lgan malaka emas, balki ijtimoiy xulq-atvorni birlashtirgan har bir shaxsga xos ko'nikmalar, guruhda ishlash qobiliyati, tashabbuskorlik va tavakkalchilikni sevish kabi malaka kerak"¹².

Agar mutaxassisning an'anaviy malakasi ish joyi talablari va ta'lim maqsadlari o'rtasidagi funksional muvofiqlikni nazarda tutgan bo'lsa va o'qitish talabalar tomonidan ko'proq yoki kamroq standart bilim, ko'nikma va malakalarni o'zlashtirishga qisqartirilgan bo'lsa, unda "kompetensiya" insonning quyidagi qobiliyatini rivojlantirishni nazarda tutadi: turli xil murakkab va oldindan aytib bo'lmaydigan ish vaziyatlarida harakat qilish, ularning faoliyati oqibatlar haqida tasavvurga ega bo'lish, shuningdek, ular uchun javobgar bo'lish.

Ta'lim paradigmasini an'anaviy yondashuvdan kompetensiyaga asoslangan yondashuvga yo'naltirish tendensiyasi xalqaro hamjamiyatlar tomonidan keng muhokama qilinmoqda. Kompetensiyaga asoslangan yondashuv ta'lim jarayonini ta'lim natijasiga muvofiq qurishga qaratilgan: o'quv rejasi yoki kurs dastlab talaba oxirida nimani bilishi va qila olishini tavsiflash uchun aniq va taqqoslanadigan parametrlarni o'z ichiga oladi. Bu jarayonning strategiyasini belgilovchi asosiy hujjat YUNESKO tomonidan 1997 yilning aprelida Lissabonda e'lon qilingan "Yevropa regionida oliy ta'limga oid malakalarni tan olish" Konvensiyasi bo'lib, u ta'lim natijalarini xalqaro tan olish konsepsiyasini shakllantirdi va konvertatsiya qilinadigan umumiy qabul qilingan mezonlarni ishlab chiqish talabini ilgari surdi.

---

¹² Elvan Eda Işık-Taş and Nalan Kenny "Current Practices, Challenges, and Innovations in English for Specific Purposes Instruction and Research" published 2020

O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida: “Oliy ta’lim muassasalarida o‘quv jarayonini bosqichma-bosqich kredit-modul tizimiga o‘tkazish; oliy ta’lim muassasalarining o‘quv rejalarini kredit-modul tizimiga o‘tkazish mexanizmlarini ishlab chiqish va ularni bosqichma-bosqich mazkur tizimga o‘tkazish kabi vazifalar ijrosini ta’minlash maqsadida bir qator oliy ta’lim muassasalari kredit-modul tizimiga o‘tmoqda. Aynan ushbu tizimga kompetensiyaviy yondashuvni joriy etish, ya’ni kompetensiya-kredit formatining ta’lim standarti ta’lim natijalarining yangi dizaynini nazarda tutadi. U bakalavr/mutaxassis/magistr darajalarida o‘quv natijalarini ish yuki, darajasi, ‘quv natijalari, vakolatlari va profili bo‘yicha belgilashga qaratilgan”¹³.

Yevropa mamlakatlarida ham, mamlakatimizda ham o‘quv jarayoni natijalarini tavsiflash uchun kompetensiyaga asoslangan yondashuvdan foydalanish, albatta, mahalliy va xorijiy OTMLar tomonidan berilgan diplom va darajalarni taqqoslash imkoniyatiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Bu, o‘z navbatida, Yevrosiy o qit’asida yagona mehnat bozorini yaratishga yordam beradi, mamlakatimizdagi OTMLarning yosh mutaxassislarini ish bilan ta’minlash imkoniyatlarini kengaytiradi.

O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida: “Mustaqil ta’lim soatlari ulushini oshirish, talabalarda mustaqil ta’lim olish, tanqidiy va ijodiy fikrlash, tizimli tahlil qilish, tadbirkorlik ko‘nikmalarini shakllantirish, o‘quv jarayonida kompetensiyalarni kuchaytirishga qaratilgan metodika va texnologiyalarni joriy etish, o‘quv jarayonini amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishga yo‘naltirish, bu borada o‘quv jarayoniga xalqaro ta’lim standartlariga asoslangan ilg‘or pedagogik texnologiyalar, o‘quv dasturlari va o‘quv-uslubiy materiallarni keng joriy etish”¹⁴ vazifasi belgilangan.

Bu vazifalar shuni ko‘rsatadiki, mutaxassis sof kasbiy va maxsus bilim, ko‘nikma va malakalar bilan bir qatorda muvaffaqiyatli sotsializatsiya va hayotning zamonaviy ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlariga moslashishni ta’minlaydigan keng

---

¹³ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktyabrdagi “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5847-son Farmoni // Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 04.07.2023-y., 06/23/107/0441-son.

¹⁴ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktyabrdagi “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF-5847-son Farmoni // Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 04.07.2023-y., 06/23/107/0441-son.

ko‘lamli tayanch kompetensiyalarga (kasbiy va shaxsiy fazilatlar va xususiyatlarga) ega bo‘lishi kerak. Ushbu konsepsiya shaxsni shakllantirishda ta‘limning vazifasini uning intellektual, ijtimoiy-madaniy, milliy-tarixiy rivojlanishida ko‘riladi.

Oliy ta‘limda maqsadlarni belgilashning maqsadi kompetensiyali mutaxassisni tayyorlashga, uning shaxsiy va kasbiy fazilatlarini rivojlantirishga o‘tishdir. Shunday qilib, oliy ta‘lim tarkibida ta‘lim maqsadlarini loyihalashda kompetensiyaga asoslangan yondashuvga yo‘naltirilgan. Kompetensiya yondashuvi ta‘lim natijalarini bilim-ko‘nikma-malakalar nuqtai nazaridan emas, balki bitiruvchining kasbiy faoliyatni amalga oshirishga tayyorligi sifatida shakllantiradi.

Kompetensiya yondashuvi an’anaviy yondashuvdan farq qiluvchi o‘ziga xos xususiyatlarga ega. Buni quyidagi 1.1.1-jadvalda ko‘rishimiz mumkin:

1.1-jadval

Ta‘lim muassasasida ingliz tilini o‘qitishda an’anaviy va kompetensiyalarga asoslangan yondashuvlar o‘rtasidagi asosiy farqlar¹⁵

Ta‘lim muassasasida ingliz tili o‘qitishning xususiyatlari	An’anaviy yondashuv	Kompetensiyaviy yondashuv
1. Ingliz tili o‘qitish maqsadi	Lug‘at bilan mutaxassislik bo‘yicha texnik tarjimaga tayyorgarlik, ingliz tilida boshlang‘ich biznes muloqot ko‘nikmalarini o‘rgatish, mavzu bo‘yicha bilim chuqurligiga e‘tibor qaratish	Ingliz tilini amaliy o‘zlashtirish orqali talabalarning shaxsiy va kasbiy rivojlanishi, nutq faoliyatining turli sohalarida ijtimoiy va kasbiy-kommunikativ ko‘nikmalarni o‘zlashtirish natijalariga e‘tibor qaratish
2. O‘qitish tarkibi	Og‘zaki kitob	Muammoli-amaliy
3. O‘qitish usullari	Individual-birgalikda. Talaba o‘qituvchining ta’sir obyekti sifatida qaraladi	Birgalikda (jamoaviy)-individual. Talaba o‘zaro ta’sir, hamkorlik subyekti sifatida. Talabalarning mustaqil ishlariga e‘tibor
4. Ingliz tili o‘qitish shakli	O‘qituvchining roli – materialni tushuntirish	O‘qituvchining roli – o‘quv jarayonini tashkil etish
5. Baholash shakllari	Me‘yorga mos keladigan ingliz tilining yodlangan bilimlarini baholash. Monitoring va baholash asosan o‘qituvchi tomonidan amalga oshiriladi	Mezonlarga javob beradigan muloqot qobiliyatlarini baholash. Talabalarning o‘zini o‘zi boshqarish va o‘zini o‘zi qadrlashiga e‘tiborni o‘zgartirish

¹⁵ Muallif izlanishlari natijasida shakllantirilgan

Kompetensiya yondashuvining maqsadini aniqlash, umuman, “yondashuv” deganda nimani anglatishini aniqlashni talab qiladi. Adabiyotda yondashuv tushunchasi muammolarni hal qilish asosidagi g‘oyalar, tamoyillar va usullar to‘plami sifatida ishlatiladi. Yondashuv ko‘pincha usulga qisqartiriladi (masalan, ular tizim yondashuvi yoki tizim usuli haqida gapirishadi va h.k). Boshqa nuqtai nazarga ko‘ra, yondashuv usulga qaraganda kengroq tushunchadir.

“Yondashuv – bu asosiy g‘oya, ijtimoiy-iqtisodiy, falsafiy, psixologik va pedagogik shart-sharoitlar, asosiy maqsadlar, tamoyillar, bosqichlar, maqsadlarga erishish mexanizmlarini ochib beradigan muammoni hal qilishning mafkurasi va metodologiyasi.

Usul – bu torroq tushuncha, shu jumladan, ma’lum bir muammoni hal qilish uchun u yoki bu vaziyatda qanday harakat qilish kerakligi haqidagi bilim”¹⁶.

Amalda bu davlat ta’lim standartida, dasturlarida, o‘quv qo‘llanmalarida (darsliklar va o‘quv qo‘llanmalar) o‘z ifodasini topadi va ta’lim muassasalarida o‘quv fanlarini o‘qitish nazariyasi va metodologiyasidagi ilmiy ishlanmalar uchun asosiy bo‘lgan haqiqiy o‘quv jarayonini shakllantiradi. Binobarin, kompetensiya yondashuvi oliy ta’lim uslubiy tizimining barcha tarkibiy qismlarini, shu jumladan, chet tillarini o‘qitishni qamrab oladi.

Shunday qilib, XVIII-XIX asr boshlarida umumiy ta’lim maqsadi yetakchi maqsad sifatida qaraldi, unga ko‘ra chet tilini o‘rganish mantiqiy fikrlashni rivojlantirish va talabalarning nutqlarini kengaytirish vazifasini bajardi. Shuning uchun asosiy o‘rganish obyektlari deb grammatika, matnlarni o‘qish va tarjima qilish e’tiborga olindi. Shu maqsadda tarjima-grammatik usul keng qo‘llanilgan. K.D.Ushinskiy aytadiki: “Har bir chet tilini o‘rganishning asosiy maqsadi adabiyot bilan tanishish, keyin aqliy gimnastika va nihoyat, iloji bo‘lsa, o‘rganilayotgan tilni amaliy egallash kerak”¹⁷.

Taniqli rus o‘qituvchisining ushbu bayonotidan ko‘rinib turibdiki, chet tillarini o‘qitishning maqsadi, birinchi navbatda, o‘rganilayotgan til orqali talabalarni o‘qitish va rivojlantirishdir.

---

¹⁶ Агаева А.В. и др. Технологии подготовки специалистов в системе профессионального образования / Монография. Издательство: Орловский государственный университет им. И.С. Тургенева (Орел). Год издания: 2011. С. 338. УДК: 378.14.

¹⁷ Ушинский К.Д. Человек как предмет воспитания. Опыт педагогической антропологии. Том I.

XIX asrning ikkinchi yarmida ingliz tilini amaliy bilishga bo‘lgan ehtiyojning ortishi tufayli o‘qitishning amaliy maqsadi yangitdan ilgari surilmoqda, bu bugungi kunda o‘zining ustun ahamiyatini saqlab qolmoqda. Amaliy maqsadni yetakchi maqsad sifatida ko‘rsatish “Ingliz tili” fanining o‘ziga xos xususiyatlari bilan ham izohlanadi. Ushbu mavzuning maqsadi fikrlarni ifodalash vositasi sifatida, ya’ni kommunikativ faoliyat jarayonida ishlatiladigan, turli xil aloqa vaziyatlarida tildan foydalanishga imkon beradigan yangi til kodini o‘zlashtirishdir.

XX asrda chet tilini amaliy egallashning yetakchi mavqeyi til o‘qitish maqsadini qayta ko‘rib chiqishga yordam berdi. Chet tillarini o‘qitish maqsadlarini zamonaviy tushunish talabalarning madaniyatlararo muloqot qobiliyatini shakllantirishni nazarda tutadi. Shu bilan birga, maqsadlar kommunikativ kompetensiya nuqtai nazaridan shakllanadi. “Chet tillarni o‘qitishning nazariy va amaliy jihatlariga bag‘ishlangan ishlarda ingliz tili kommunikativ kompetensiyasi o‘rganilgan. “Kompetensiya” tushunchasi birinchi marta AQShda ta’lim sharoitida qo‘llanila boshlandi, uning maqsadi mehnat bozorida muvaffaqiyatli raqobatlasha oladigan mutaxassislarni tayyorlash edi. Dastlab, ta’lim oluvchilarning kompetensiyalari bilimlarni avtomatlashtirish natijasida shakllangan oddiy amaliy ko‘nikmalarga qisqartirildi. Ammo ushbu yondashuv tanqidga uchradi, bu amaliy bilim shaklidagi kompetensiyalar tinglovchilarning ijodkorligi va individualligini rivojlantirish uchun yetarli emasligidan iborat edi”¹⁸.

O‘tgan asrning 30-yillarida “N.Xomskiy “lingvistik kompetensiya” (so‘zlovchining til faoliyatiga xos bo‘lgan qoidalar tizimi) tushunchasini kiritdi, keyinchalik u “kommunikativ kompetensiya” (Harmer Jeremy) tushunchasi bilan to‘ldirildi”¹⁹. Ushbu konsepsiya so‘zning grammatika qoidalariga bo‘ysunadigan va o‘zlashtirilishi muloqot jarayonida tildan foydalanish qobiliyatini ta’minlaydigan o‘z qoidalariga ega ekanligini anglatadi.

A.M.Barraja-Rohan ²⁰ asarlarida kommunikativ kompetensiya yanada rivojlandi. 1980-yillarda kommunikativ kompetensiya bir qator kompetensiyalar to‘plami sifatida ko‘rib chiqila boshlandi (lingvistik, ijtimoiy-madaniy, sotsiolingvistik, diskursiv, strategik), ularning batafsil tavsifi Yevropa Kengashining

---

¹⁸ Ломакина О.Е. Формирование профессиональной компетентности будущего учителя иностранного языка: Дис. канд. пед. наук, 13.00.08. — Волгоград, 2015. — 270 с.

¹⁹ Chomsku N. Language and mind. 3rd. Cambridge: Sambridge Universitu Rress, 2006.

²⁰ Barraja-Rohan A.M. Using sonversation analusis in the second language slassroom to teash interastional somretense. Language Teashing Researsh, 15(4), 2011, 479-507.

“Chet tillarini o‘rganishning Umumevropa kompetensiyasi” hujjatida keltirilgan²¹ (Strasburg, 1996).

Ushbu hujjatda “umumiy kompetensiya” tushunchasi ham ilmiy foydalanishga kiritildi, bu nafaqat tilni bilish darajasini, balki shaxsning individual xususiyatlarini, uning xarakter xususiyatlarini, qarashlarini (masalan, o‘zi va boshqa odamlar g‘oyasi) aks ettiradi, shaxsning xatti-harakatlariga aloqa jarayonida ta’sir qiladi. Ushbu turdagi kompetensiyalar o‘zgarimas emas, chunki unga kiritilgan shaxsiy xususiyatlar o‘zgarishi mumkin.

““Kommunikativ kompetensiya” tushunchasining mazmuni yaqinda ilmiy bilimlarning turli sohalaridagi ko‘plab olimlar tomonidan ko‘rib chiqildi. Kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish zarurati tilshunoslar, psixologlar va o‘qituvchilar tomonidan muhim deb tan olingan. Kommunikativ kompetensiyani insonning turli xil aloqa vaziyatlarida til vositalari bilan kommunikativ vazifalarni hal qilish qobiliyati sifatida aniqlash mumkin. A.N.Shukin nuqtai nazaridan “kommunikativ kompetensiyaning asosi – bu nutqiy muloqotda, uning samarali va qabul qiluvchi shakllarida ishtirok etishga imkon beradigan bilimlar to‘plamidir””²².

“A.I.Surigin umumiy ilmiy kompetensiya va moslashuvchanlikni ta’kidlaydi. Shu bilan birga, kommunikativ, umumiy ilmiy kompetensiya va shaxsning moslashuvi o‘zaro bog‘liqdir”²³. Garchi turli olimlar ko‘rib chiqilayotgan konsepsiyani turli yo‘llar bilan talqin qilsalar ham, kasbiy kompetensiya elementi sifatida kommunikativ kompetensiya haqida umumiy tushuncha mavjud va biz bu fikrga amal qilamiz.

“I.N.Ilxamova o‘zining “Nofilologik ta’lim yo‘nalishidagi talabalarning ijtimoiy-madaniy kompetentligi kontekstida nutq ko‘nikmalarini takomillashtirish” mavzusidagi dissertatsiyasida nofilologik ta’lim yo‘nalishi talabalarining ijtimoiy-madaniy kompetentligini shakllantirishda chet tilidagi nutqiy faoliyatni takomillashtirish va zamonaviy axborot-kommunikatsiya, innovatsion pedagogik

---

²¹ Общеввропейская компетенция владения иностранным языком» (Страсбург, 1996)

²² Шукин А.Н. Обучение иностранным языкам / А.Н.Шукин. — М.: Филоматис, 2006. — 480 с.

²³ Сурыгин А.И. Основы теории обучения на неродном для учащихся языке / А.И. Сурыгин. — СПб: Златоуст, 2000. — 230 с.

texnologiyalar bilan ishlash ko‘nikmalarini rivojlantirish zarurligini alohida ta’kidlaydi”²⁴.

Kommunikativ kompetensiyaga nimani kiritish kerakligi haqida bir nechta yondashuvlar mavjud. D. Xeyms ushbu tushuncha bilan grammatik (til qoidalari), ijtimoiy-lingvistik (dialekt nutq qoidalari), diskursiv (so‘z ma’nosini qurish qoidalari) va strategik (suhbatdosh bilan aloqani saqlash qoidalari) kompetensiyalarni birlashtirdi.

“T.V.Bukina lingvistik, diskursiv, suhbat, pragmatik (amaliy), ijtimoiy-lingvistik, strategik va fikrlash qobiliyatini kommunikativ kompetensiyaga bog‘laydi. Lingvistik kompetensiya ma’lum miqdordagi rasmiy bilimlarni va tilning turli jihatlari – lug‘at, fonetika, grammatika bilan bog‘liq tegishli ko‘nikmalarni o‘zlashtirishni o‘z ichiga oladi”²⁵.

“Kommunikativ kompetensiya o‘zining zamonaviy tushunchasida standart/dasturda belgilangan chegaralar doirasida ona tilida so‘zlashuvchilar bilan chet tilidagi shaxslararo va madaniyatlararo muloqotni amalga oshirish qobiliyati va tayyorligini shakllantirishni ta’minlaydi. Biroq chet tillarini o‘qitishda kompetensiyaviy yondashuvi, R.P.Milrudga ko‘ra, faqat qisman kommunikativ kompetensiya mazmuniga mos keladi”²⁶.

Zamonaviy mehnat bozori sharoitida chet ellikdan sevimli taomlari haqida so‘rash yoki chet elliklarga mamlakatimiz an’analari haqida aytib berish qobiliyatidan ancha yuqori kompetensiya talab etiladi. Oliy ta’lim muassasalarida ingliz tilida shaxslararo va madaniyatlararo o‘zaro munosabatlarga qobiliyat va tayyorlikdan tashqari, talabalar haqiqiy kasbiy muloqotga tayyorlikni shakllantirishlari kerak.

“M.X.Gulyamovanning “Ingliz tilini o‘qitish jarayonida talabalar kommunikativ kompetensiyasini integrativ yondashuv asosida rivojlantirish” mavzusidagi tadqiqot ishida ingliz tilida nutq faoliyati turlarini integratsiyalashtirib

---

24 Зинченко В.Г. Межкультурная коммуникация. От системного подхода к синергетической парадигме: учебное пособие / В.Г. Зинченко, В.Г.Зусман, З.И.Кирнозе. — М.: ООО «ФЛИНТА», 2007. — 224 с.

25 Букина Т.В. Иноязычная культура выпускника ССУЗ технологического профиля как фактор его конкурентоспособности: дисс.... канд. пед. наук / Т.В.Букина. — Казан, 2005. — 161 с.

26 Милруд Р.П. Актуальные проблемы методики обучения иностранным языкам за рубежом / Р.П. Милруд // Иностранные языки в школе. — 2004. — №3. — С. 34-40.

o‘qitish metodikasi interfaol metodlarning integratsiyasi asosida takomillashtirish jarayoni taxlil qilinadi”²⁷.

Ingliz tilini o‘qitishda kompetensiyaga asoslangan yondashuv talabalarni haqiqiy kasbiy faoliyatga va ijtimoiy o‘zaro munosabatlarga, shu jumladan, mavzuni bilishga, ishlab chiqarish faoliyatini amalga oshirishga va ularning shaxsiy resurslarini ro‘yobga chiqarishga yaxshiroq tayyorlash uchun imkoniyatlar ochadi. Kompetensiya yondashuvini amalga oshirish o‘rganilayotgan ingliz tili orqali talabalar shaxsini o‘rganish, rivojlantirish va tarbiyalash jarayonlarini birlashtirishga imkon beradi.

Ingliz tilini o‘qitishda kompetensiya yondashuvini amalga oshirishning muvaffaqiyati ingliz tilida o‘qiyotgan talabalarning ishlashga, ya’ni chet tilida haqiqiy kasbiy muloqotga qodirligi va tayyorligi bilan baholanishi mumkin. Shuning uchun talabalarning kasbiy tayyorgarligini oshirishning ilmiy asoslarini ishlab chiqishda o‘quv jarayoniga tizimli ravishda yaxlit va kasbiy pragmatik yondashuvlar darajasini oshirish kerak.

Ta’lim muassasasida ingliz tilini o‘qitish jarayonining prognoz qilingan strategik maqsadi sifatida biz ingliz tilini o‘qitishning an’anaviy modelidan kompetensiyaga o‘tish orqali talabalarning tayanch kompetensiyalarini shakllantirishni tanladik.

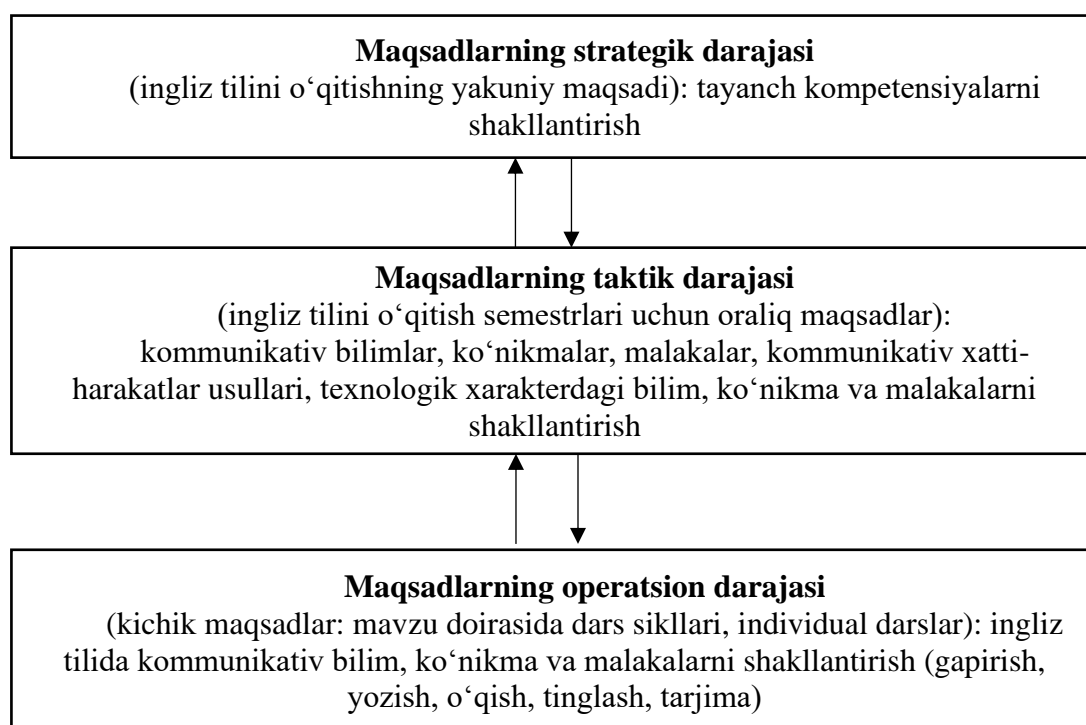
Oliy ta’lim mutaxassisining kompetensiya modelida ingliz tilini o‘qitishning maqsadlari tilni kasbiy aloqa vositasi sifatida ham, o‘zini rivojlantirish va o‘zini takomillashtirish vositasi sifatida ham ishlatish ko‘nikmalarini o‘zlashtirish jarayonida talabalarning shaxsiy va kasbiy rivojlanish talablari bilan bog‘liq. Kommunikativ bilimlar, ko‘nikmalar va kommunikativ xatti-harakatlar usullarini shakllantirish kompetensiya yondashuvining taktik va operatsion darajalarining maqsadi hisoblanadi (1-rasm).

Quyidagi sxemadan ko‘rinib turibdiki, har bir darajadagi maqsadlar o‘zaro bog‘liq va umumiy natijaga bo‘ysunadi, ya’ni o‘rganilayotgan til orqali talabalarning tayanch kompetensiyalarini shakllantirish, nafaqat ingliz tilini amaliy o‘zlashtirishni, balki shaxsiy va kasbiy fazilatlarni rivojlantirishni ham ta’minlaydi. Strategik maqsad bu erda madaniyatlararo muloqot qilish qobiliyatidan ko‘ra

---

²⁷ Gulyamova M.X. Ingliz tilini o‘qitishda talabalar kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishga integrativ yondashuv// : Avtoref. dis. ... (PhD) ped nauk / Gulyamova M.X. – T.: 2019 y. 45-b

kengroq tushuniladi. Shuningdek, u bilim, ko‘nikma va texnologik malakalarni (masalan, kitob bilan ishlash, o‘z fikrlarini mantiqiy va izchil ifoda etish, eslatma yozish, zamonaviy ta’lim texnologiyalaridan foydalanish) o‘z ichiga oladi va nafaqat tilni, balki boshqa o‘quv fanlarini ham o‘zlashtirish jarayonini ta’minlaydi va rag‘batlantiradi. Biroq maqsadni juda keng tushunish til o‘rganishning o‘ziga xos shartlariga qarab farqlanadi. Shunday qilib, o‘qitishning har bir bosqichi va profilida nutq faoliyatining har bir turi va tilning har bir turi uchun o‘quv maqsadlarining taktik va operatsion darajalarini ajratish kerak.

1.2-rasm. Ingliz tilini o‘qitishda kompetensiya yondashuvining maqsadlarining o‘zaro bog‘liqligi²⁸

Oliy ta’lim tizimida “kompetensiya” tushunchasini aniqlashga turli xil yondashuvlar mavjud. Keling, oliy ta’limdagi kompetensiya yondashuvi g‘oyasini rivojlantirish yo‘lini tahlil qilishga harakat qilaylik.

“Kompetensiya” tushunchasi “bilim” yoki “mahorat” yoki “qobiliyat” tushunchasidan kengroq bo‘lib, biroz boshqacha semantik diapazonga ega. “Kompetensiya” tushunchasi nafaqat kognitiv va operatsion-texnologik

²⁸ Muallif izlanishlari natijasida ishlab chiqilgan

komponentlarni, balki motivatsion, axloqiy, ijtimoiy va xulq-atvorni ham o‘z ichiga oladi”²⁹.

“I.A. Zimnaya, tayanch kompetensiyalar tushunchasi va mazmunini aniqlashga turli xil yondashuvlarni tahlil qilib, shartli ravishda ta’limda kompetensiyaga asoslangan yondashuvni shakllantirishning uch bosqichini belgilaydi”³⁰:

-“birinchi bosqich – 1960-1970-yillar ilmiy istiloga “kompetensiya” toifasini kiritish (N. Xomskiy, R. Uayt), kompetensiya/kompetentlik tushunchalarini farqlash uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish bilan tavsiflanadi. O‘sha vaqtdan boshlab turli xil til kompetensiyasini o‘rganish, “kommunikativ kompetensiya” (D. Ximes) tushunchasini kiritish transformatsion grammatika va tilni o‘qitish nazariyasiga muvofiq boshlanadi.

- ikkinchi bosqich – 1970-1990-yillar boshqaruv, rahbarlik, menejment, aloqa tayyorlash nazariyasi va til o‘qitish, professionallik amaliyotida turkum kompetensiya/kompetentlikdan foydalanish bilan tavsiflanadi”³¹.

Bu vaqtda nafaqat 3 dan 37 tagacha bo‘lgan kompetensiyalar ajratiladi (J.Raven), balki ularni shakllantirish maqsadi (N.V.Kuzmina, A.K.Markova, L.A.Petrovskaya) bo‘lgan o‘qitish ham quriladi. Tadqiqotchilar turli faoliyat turlari uchun kompetensiyaning har xil turlarini ajratadilar. Masalan, til kompetensiyasi/kompetentligi uchun Yevropa Kengashi (1990) strategik, ijtimoiy, lingvistik va ta’limni belgilaydi.

“J.Raven (1984) asarida “kompetensiya” insoniy qadriyatlar bilan bog‘liq bo‘lgan motivatsion qobiliyat sifatida belgilanadi”³².

1990 yilda N.V.Kuzminaning pedagogik faoliyat materialidagi ishida kompetensiya “shaxs mulki” sifatida qaraladi.

Shu bilan birga, L.A.Petrovskayaning ishi ijtimoiy psixologiyada paydo bo‘ldi, bu erda nafaqat kommunikativ kompetensiyaning o‘zi, balki ushbu “shaxs mulki”ni shakllantirish uchun o‘qitishning o‘ziga xos maxsus shakllari ham taklif etiladi.

---

²⁹ Mamatkulov X.A. Pedagoglarda xorijiy tillar bo‘yicha kasbiy kompetentlikni rivojlantirishning axborot-metodik ta’minotini takomillashtirish: Diss. ...avtoref. ped.fan. bo‘yicha falsafa dok. – T., 2017.– 11 b.

³⁰ Зимняя И.А. Педагогическая психология: Учебник для пед. вузов. М.: Логос, 2002.- 383 с.

³¹ Зимняя И.А. Педагогическая психология: Учебник для пед. вузов. М.: Логос, 2002.- 383 с.

³² Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация.

- 1990 yildan boshlab ta'limga nisbatan ilmiy kategoriya sifatida kompetensiyani o'rganishning uchinchi bosqichi A.K.Markova (1993, 1996), L.P.Alekseeva (1994), G.E.Beliskaya (1995), L.M.Mitina (1998), A.V.Xutorskiy (2002) va boshqa olimlarning asarlari paydo bo'lishi bilan tavsiflanadi. Ushbu davrda tadqiqotchilar kompetensiya yondashuvi haqida ta'limdagi maqsadlarni belgilashning yangi turi sifatida fikr yuritishdi.

Yuqoridagilarni xulosa qilib shuni ta'kidlash kerakki, oliy ta'lim tizimidagi kompetensiya yondashuvining barcha tadqiqotchilari bir-biridan alohida bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirish emas, balki talabalarni faoliyatni takrorlashning ajralmas vositasi sifatida o'zlashtirish zarurligini ta'kidlaydilar, shuningdek, talabalarni tayyorlash sifatini ta'minlash bu zamonaviy jahon mehnat bozori ehtiyojlariga javob beradi.

Oliy ta'lim tizimi "kompetensiya" tushunchasini aniqlashga o'ziga xos yondashuvlarga ega bo'lib, ular kasbiy yo'nalishi bo'yicha umumiy ta'lim kompetensiyalaridan farq qiladi. Oliy ta'limning pedagogik nazariyasida kompetensiyaga asoslangan yondashuvning paydo bo'lishi uchun zarur shartlar, bilim paradigmasidan tashqariga chiqishga, ta'lim mazmunini miqdoriy emas, balki sifat jihatidan kengaytirishga urinishlar ancha vaqtdan beri davom etmoqda.

"Ye.V.Smirnovaning fikrlashicha: "Pedagogikada muammoli ta'lim tushunchasi ma'lum fikrlash qobiliyatini, ijodiy fikrlashni, muammolarni hal qilish ko'nikmalarini (qiyin vaziyatlardan chiqish yo'lini topish qobiliyati) rivojlantirishga qaratilgan bo'lib, muloqot qobiliyatlarini, ishontirish, o'z nuqtai nazarini isbotlash qobiliyatini rivojlantiradi. Muammoli ta'lim – bu o'quv jarayoni subyektlarining muammoli taqdim etilgan ta'lim mazmuni bilan faol o'zaro ta'sirini tashkil etish usuli. Bu jarayonda talabalar ilm-fan, ijtimoiy va kasbiy amaliyotning obyektiv qarama-qarshiliklari va ularni hal qilish yo'llari bilan tanishadilar, fikrlashni o'rganadilar, samarali muloqot munosabatlariga kirishadilar va bilimlarni ijodiy o'zlashtiradilar. Muammoli ta'limning asosiy konsepsiyasi – bu yangi kashfiyotlarni topishga qaratilgan talabalarning kognitiv qiziqishini keltirib chiqaradigan muammoli vaziyat. Talabalar tomonidan bilim, ko'nikma va malakalarni o'zlashtirishga qaratilgan an'anaviy tushuntirish va tasviriy ta'limdan farqli o'laroq,

muammoli ta'limning asosiy maqsadi talabalarning fikrlash va kognitiv mustaqilligini rivojlantirishdir”³³.

“Ta'lim mazmunining taniqli tushunchalari mavjud bo'lib, ular bilim, ko'nikma va qobiliyatlar bilan bir qatorda hissiy-qiyamat munosabatlari tajribasini va shaxsiyat fazilatlarini (mehnat, kommunikativ, estetik, jismoniy va boshqalarni) o'z ichiga olgan ijtimoiy tajribani rivojlantirishga qaratilgan. Tajribani o'zlashtirish talabaning keyingi ijtimoiy rivojlanishiga yordam beradi.

Shaxs tarbiyasining tarkibiy qismlari tarkibiga bilim va ko'nikmalardan tashqari, faoliyat tuzilishining eng keng tarqalgan elementlariga mos keladigan muhim shaxs xususiyatlari kiradi. Bular insonning aqliy, axloqiy, kommunikativ, mehnat, estetik va jismoniy fazilatlaridir”³⁴.

Pedagogikadagi ushbu tushuncha va nazariyalarda talabalarni bilim va ko'nikmalar bilan bir qatorda mustaqillik, muloqot, intilish va o'z-o'zini rivojlantirishga tayyorlik, mas'uliyat, ijodkorlik va boshqalar kabi xususiyatlarni shakllantirish zarurati mavjud. Tadqiqotimiz kontekstida ushbu fazilatlarining rivojlanishi alohida ahamiyatga ega. Kompetensiyaga asoslangan yondashuv bilan OTM bitiruvchilarining shaxsiy salohiyatini ro'yobga chiqarish qobiliyati va tayyorligi yuzaga keladi: ijodkorlik, mas'uliyat, mustaqillik, o'z-o'zini o'rganish va boshqalar. Shuning uchun ushbu ta'lim tushunchalarini amaliyotga tatbiq etish talabaning bilim qobiliyatlari g'oyasini sezilarli darajada boyitadi, ta'lim mazmunining nazariy darajasini oshirishga, o'quv materialining tuzilishini qayta ko'rib chiqishga imkon beradi. Ta'lim mazmunining tuzilishi an'anaviy bilim, ko'nikma va malakalardan tashqari, ijodiy faoliyat tajribasi va hissiy va qadriyat munosabatlari tajribasini o'z ichiga oladi.

Shaxsiy rivojlanish g'oyasi, uning qobiliyatlari va individual fazilatlarini, ayniqsa, so'nggi o'n yilliklarda ilgari surilgan va sinovdan o'tgan ta'lim modellarida aks etadi. Bunday modellardan biri shaxsga yo'naltirilgan ta'lim modelidir.

“Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim shaxsning, bo'lajak mutaxassisning shaxsiy va individual xususiyatlari va fazilatlarini, uning shaxsiy va individual kompetensiyasini shakllantirishga qaratilgan. Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim

---

³³ Смирнова Е.В. Роль коммуникативной компетенции в обучении иностранным языкам / Е.В.Смирнова // Сборник трудов аспирантов, магистрантов и соискателей. — 2014. — С. 125-128.

³⁴ Байденко В.И. Компетенции в профессиональном образовании (К освоению компетентностного подхода) / В.Байденко // Высшее образование в России. — 2004. — № 11. — С.3-13.

talabaning shaxsiyatiga eng muhim qadriyat sifatida qaratilgan. Ushbu yondashuvning maqsadlari quyidagi shaxsiy qobiliyatlarni rivojlantirishdir: mustaqillik, kasbiy harakatchanlik, ijodiy va faol ish qobiliyati.

Shaxsga yo‘naltirilgan ta‘limning asosiy yadrosi tayanch malakalardir, ya‘ni ma‘lum bir kasbiy tayyorgarlikdan tashqariga chiqadigan shaxsning qo‘shimcha funksional bilimlari, ko‘nikmalari, malakalari va xususiyatlari”³⁵. Asosiy maqsad – zamonaviy ishlab chiqarish texnologiyalariga moslasha oladigan, bir ish turidan ikkinchisiga osongina o‘tadigan, keng ko‘lamli kasblar uchun zarur bo‘lgan bilim, ko‘nikma va malakaga ega mutaxassislarni tayyorlash.

“T.S.Serovanning so‘zlariga ko‘ra, so‘nggi yillarda faol ishlab chiqilgan, ammo bilimga asoslangan ta‘lim paradigmasi sharoitida amalda kam qo‘llaniladigan shaxsni rivojlantiruvchi ta‘lim tizimini loyihalash metodologiyasi kompetensiyaga o‘tish davrida talabga ega bo‘ladi”³⁶.

“G.I. Ibragimov asarlarida asoslab berilgan konsentratsiyalangan ta‘lim konsepsiyasida ta‘lim maqsadlari haqidagi an‘anaviy g‘oyadan tashqariga chiqishga urinish ham aks ettiriladi. Konsentratsiyalangan ta‘lim texnologiyasi oliy ta‘lim muassasasi uchun an‘anaviyga nisbatan kognitiv faollik va mustaqillikni rivojlantirish nuqtai nazaridan sezilarli afzalliklarga ega. Konsentratsiyalangan ta‘limning eng muhim xususiyati va prinsipi talabalarning mustaqilligi, mas‘uliyati, ijodiy tashabbusi va faolligini, o‘qituvchilar va talabalarning ijodiy hamkorligini rivojlantirishga qaratilgan o‘quv jarayonini tashkil etishdir”³⁷.

“I.A. Xaliullin mutaxassislarning kasbiy tayyorgarligi holatini nazariy va uslubiy tahlil qiladi. U o‘z asarlarida ishlab chiqarish tayyorgarligini tashkil etishning konseptual g‘oyalari va tamoyillarini ochib beradi, politexnika tayyorlashning yangi tamoyillarini taklif qiladi, ta‘lim muassasasida ishlab chiqarishni tashkil etish shakllarini tahlil qiladi va ochib beradi”³⁸.

“Bugungi kunda mahalliy nashrlar va xorijiy mualliflar kasbiy ta‘limga

---

³⁵ Винник, Валерия Константиновна. Формирование общих компетенций обучающихся системы профессионального образования средствами информационно-проектной технологии: дисс. ...кан. пед. наук / — М., 2019.-160 с.

³⁶ Серова Т.С. Коммуникативная речевая единица письменного технического перевода / Т.С.Серова // Язык и культура. — 2010. — № 2 (10). — С. 106-112.

³⁷ Ibragimova G.N. Interfaol o‘qitish metodlari va texnologiyalari asosida talabalarning kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirish: Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya. – Toshkent: 2017. – 158 bet.

³⁸ Халиуллин И.А. Производственное обучение в базовой профессиональной школе / И.А. Халиуллин. — Казан: Изд-во РИЦ «Школа», 2000. — 264 с.

kompetensiya yondashuvining konseptual qoidalarini aniqladilar, uning asosiy yoʻnalishi taʼlimning amaliy yoʻnalishini mustahkamlashdan iborat. Taʼlimda tayanch kompetensiyalarni shakllantirish muammosi xorijlik olimlar I.G.Agapov (2001)³⁹, Yu.G.Tatur (2004)⁴⁰, S.S.Baxteeva (2001)⁴¹, S.N.Krosnokutskaya (2015), Ye.S.Samoylova (2004)⁴², V.I.Baydenko (2002)⁴³ dissertatsiya ishlarida ham koʻrib chiqilgan. Ushbu tadqiqotlarga kiritilgan taʼlimda kompetensiyaga asoslangan yondashuvni amaliy amalga oshirish gʻoyalari ingliz tillarini oʻqitishda kompetensiyaga asoslangan yondashuvni rivojlantirishda muhim rol oʻynaydi⁴⁴.

Chet tillarni oʻqitish nazariyasida kommunikativ va shaxsga yoʻnaltirilgan yondashuvlardan foydalaniladi, hamkorlikda oʻrganish, chet tillarini oʻqitishda faollikka asoslangan yondashuv – bu kompetensiyaga asoslangan yondashuvning paydo boʻlishi uchun zarur shart boʻlib xizmat qildi.

“Oʻtgan asrning 60-yillarida xorij pedagogikasida ham chet tillarini oʻqitishning amaliy yoʻnalishini kuchaytirish zarurati tufayli kommunikativ yondashuvning ilmiy rivojlanishi boshlandi. Kommunikativ yondashuv chet tillaridan aloqa vositasi sifatida amaliy foydalanishni taʼminlaydigan chet tilidagi materiallarni tashkil etishga qaratilgan. Ushbu yondashuv maqsadli faoliyat nazariyasi va nutq faoliyati nazariyasiga asoslanadi. Ingliz tilini kommunikativ oʻqitish faollik xususiyatiga ega, chunki nutq aloqasi nutq faoliyati orqali amalga oshiriladi, bu esa oʻz navbatida muloqot qiluvchi odamlarning ijtimoiy oʻzaro aloqasi sharoitida insonning samarali faoliyati vazifalarini hal qilishga xizmat qiladi (I.A. Zimnaya, G.A.Kitaygorodskaya, A.A.Leontiev). Aloqa ishtirokchilari ingliz tili yordamida birgalikdagi faoliyatning haqiqiy va xayoliy vazifalarini hal qilishga harakat qilishadi⁴⁵.”

Ingliz tilini oʻqitishda shaxsga yoʻnaltirilgan yondashuv ingliz tili

---

³⁹ Shishov, S.E., Agapov, I.G. Competence-based approach to education as a necessity.Text. / S.E. Shishov, I.G. Agapov // The world of education education in the world. -2001. — No. 4. — pp. 8-18.

⁴⁰ Татур Ю.Г. Компетентность в структуре модели качества подготовки специалиста / Ю.Г. Татур // Высшее образование сегодня.- 2004.-№3.-С. 21-26.

⁴¹ Бххтеева С.С. Формирование социальной компетентности специалиста в процессе обучения иностранному языку в вузе экономического профиля/С.С.Бххтеева -Казань:Центр инновационных технологий, 2004. — 148 с.

⁴² Самойлова Е.С. Обучение иностранным языкам как фактор формирования компетентности экономиста: автореф. дисс. ... к. пед. наук. / Е.С.Самойлова. — Казань, 2004. — 22 с.

⁴³ Байденко В.И. Компетенции в профессиональном образовании (К освоению компетентностного подхода) / В.Байденко // Высшее образование в России. — 2004. — № 11. — С.3-13.

⁴⁴ Краснокутская С.Н.. Формирование социальной компетентности студентов вуза в условиях образовательной среды.. дис. ... к. пед. наук. / -Москва, 2015.-180 с.

⁴⁵ Зимняя И.А. Педагогическая психология: Учебник для пед. вузов. М.: Логос, 2002.- 383 с.

kommunikativ kompetensiyasining ijtimoiy-madaniy tarkibiy qismiga alohida e'tibor berishni o'z ichiga oladi. Bu o'qitishning madaniy yo'nalishini, talabalarni o'rganilayotgan til mamlakatlari madaniyati bilan tanishtirishni, o'z mamlakati madaniyatini yaxshiroq bilishni, uni ingliz tili orqali taqdim etish qobiliyatini, talabalarni madaniyatlar muloqotga kiritishni ta'minlaydi. Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv maqsadlarni belgilashda moslashuvchanlikni, o'quv jarayonining bilim amaliy yo'nalishini, uni faol qo'llashni nazarda tutadi. Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv talabaning o'quv faoliyati subyekti sifatida ta'lim markazida bo'lishini anglatadi va o'quv tizimi talaba shaxsining individual psixologik, yosh va milliy xususiyatlarini, shuningdek, uning qiziqishlarini maksimal darajada hisobga olishni nazarda tutadi.

Faoliyat yondashuvi o'z talqinini kommunikativ va shaxsga yo'naltirilgan yondashuvlarda topadi. Bunday yondashuvlarning mohiyati shuni anglatadiki, til o'rganish faollik xususiyatiga ega, chunki guruhdagi haqiqiy muloqot nutq faoliyati orqali amalga oshiriladi, uning yordamida muloqot ishtirokchilari haqiqiy va xayoliy vazifalarni hal qilishga intilishadi. Ushbu yondashuvlar nuqtai nazaridan o'rganish obyekti tinglash, gapirish, o'qish, yozish, tarjima kabi nutq faoliyati hisoblanadi. Treningning yakuniy maqsad kommunikativ kompetensiyani shakllantirish va rivojlantirishdir, ya'ni talabalarning nutqiy muloqotga tayyorligi va qobiliyati. Shu bilan birga, kommunikativ kompetensiya nutq faoliyatining barcha turlarida ularning o'zaro ta'sirida shakllanadi va nutq faoliyatining har bir turning hajmi va shakllanish darajasi davlat ta'lim standarti va standart mazmunini aks ettiruvchi dasturlar bilan belgilanadi.

Ingliz tili darslarida kommunikativ va shaxsga yo'naltirilgan yondashuvlarning talqinlari quyidagilardir:

- chet el metodologiyasida – talabalarga yo'naltirilgan yondashuv;
- mahalliy sharoitda – hamkorlikda o'rganish (birgalikda o'rganish).

Birinchi yondashuvning mohiyati ingliz tili darslarida tashabbusni talabaning o'ziga maksimal darajada o'tkazishdir. Hamkorlikda o'rganishning mohiyati turli xil ta'lim sharoitlarida talabalarning faol birgalikdagi faoliyati uchun sharoit yaratishdir. Ushbu yondashuv bilan mashg'ulotlar turli darajadagi til o'rgatish darajasidagi uch yoki to'rt kishida iborat kichik guruhlarda tashkil etiladi; guruhda bitta vazifani bajarayotganda talabalar shunday sharoitga joylashtiriladiki, ulardan

birining muvaffaqiyati yoki muvaffaqiyatsizligi butun guruh natijasiga ta'sir qiladi. O'qituvchi talabalarning mustaqil o'quv va bilim faoliyati tashkilotchisi rolini o'z zimmasiga oladi. Ko'rib chiqilgan tushunchalar til sikli fanlarini o'qitish nazariyasi va amaliyotiga katta hissa qo'shadi, talaba shaxsini, uning ingliz tilini biladigan malakali mutaxassis uchun zarur bo'lgan qobiliyatlari va fazilatlarini shakllantirish va rivojlantirishda ularning imkoniyatlarini kengaytiradi va kompetensiyaning paydo bo'lishi uchun zarur shart-sharoit yaratadi. Biroq ushbu tushunchalarga kiritilgan g'oyalar va ularni amalga oshirish usullari ommaviy amaliyotga kirmaydi, chunki ular davlat, jamiyat va ishlab chiqarish tomonidan talab qilinmagan.

Va bu haqiqat, hozirgi vaqtda mashg'ulotlarda maqsadlarni belgilashning o'zgarishi jamiyatning belgilangan maqsadlar va natijada olingan ta'lim natijalari o'rtasidagi ziddiyatni anglashi natijasida yuzaga keladi. OTMda mutaxassislarni tayyorlash sifati ish beruvchilar, ishlab chiqarish talablariga javob bermaydi, shuningdek, o'qitish sifati talabalarning talablariga javob bermaydi.

Bizning fikrimizcha, kompetensiya yondashuvi ushbu muammoni hal qilish uchun mo'ljallangan. Ta'lim tizimiga kompetensiyaga asoslangan yondashuvni joriy etish o'quv jarayonida ilgari ishlab chiqilgan yondashuvlarni sezilarli darajada amalga oshiradi, chunki o'quv fanlari tarkibidagi vakolatlarni taqsimlash sizga eng muhim bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalarni tanlashga imkon beradi, shuningdek, talaba shaxsini o'qitish, tarbiyalash va rivojlantirish jarayonlarini birlashtiradi.

“I.A.Zimnaya ta'kidlaganidek, kompetensiyaga asoslangan yondashuv amaliyotga yo'naltirilgan ta'limni, uning fan-kasbiy jihatini mustahkamlaydi, tajriba, bilimlarni amalda qo'llash, muammolarni hal qilish ko'nikmalarining rolini ta'kidlaydi”⁴⁶.

“Kompetensiya yondashuvining barcha tadqiqotchilari ta'kidlaganidek, tayanch kompetensiyalar – bu olingan bilim va tajribani (S.E.Shishov, I.G.Agapov)”⁴⁷ safarbar qilish, muammolarni hal qilish qobiliyatida namoyon bo'ladigan shaxsning faoliyat xususiyatlari (V.A.Bolotov, V.V.Serikov), ularni loyihalash qobiliyatida harakatlar (B.D.Yelkonin)dir. Bu bilim, ko'nikma va malakalarni faoliyat orqali o'zlashtirishni anglatadi.

Talabalar faoliyat komponenti tufayli ingliz tilini bilishda funksional

---

⁴⁶ Зимняя И.А. Педагогическая психология: Учебник для пед. вузов. М.: Логос, 2002.- 383 с.

⁴⁷ Shishov, S.E., Agapov, I.G. Competence-based approach to education as a necessity. Text. / S.E. Shishov, I.G. Agapov // The world of education education in the world. -2001. — No. 4. — pp. 8-18.

savodxonlikka erishadilar. Funktsional savodxonlik – bu shaxsiy va kasbiy maqsadlarda ingliz tilida soʻzlashuvchilar bilan ogʻzaki muloqot qilish imkoniyatini beruvchi ingliz tilining haqiqiy ishchi bilimidir. Ushbu tamoyillarni amalga oshirish orqali kompetensiya yondashuvi maʼlum bir kasbiy sohadagi mutaxassisga qoʻyiladigan talablarga javob beradigan ingliz tillarini oʻqitishni taʼminlaydi. Funktsional savodxonlik shaxsning ijtimoiylashuviga, jamiyatda ishlashga tayyorlikni shakllantirishga, oʻz-oʻzini tarbiyalash va takomillashtirish qobiliyatiga hissa qoʻshadi.

Shunday qilib, ingliz tillarini oʻqitishga kompetensiyaga asoslangan yondashuv zamonaviy oliy taʼlim tizimining mavjud muammolaridan kelib chiqdi, ularning asosiylari – kelajakdagi mutaxassislarning shaxsiy va kasbiy fazilatlarini shakllantirishga yetarlicha eʼtibor bermaslik (taʼlim tizimida bilim komponentining ustunligi), oliy taʼlim tizimining ijtimoiy buyurtma talablaridan orqada qolishi kabilardir.

“G.V. Muxametzyanovanning fikricha, taʼlimning zamonaviy tushunchalari ikki oʻlchovli maqsadni belgilashni nazarda tutadi: birinchidan mutaxassisning umumiy kasbiy rivojlanishi, uning umumiy va kasbiy madaniyatini rivojlantirish, kasbiy kompetensiyani shakllantirish; ikkinchidan, shaxsiy rivojlanish, shaxsiy fazilatlarni kasbiy oʻzini oʻzi tarbiyalash, yuqori maʼnaviy rivojlanish”⁴⁸.

Bitiruvchiga zamonaviy jamiyatning talablari, uning kasbiy va shaxsiy fazilatlari ingliz tillarini oʻqitishning yakuniy maqsadlarini belgilaydigan ingliz tilini bilish sohasidagi talablarda aks etadi.

Oʻquv maqsadlarining strategik, taktik va operatsion darajalarini ajratish odatiy holdir. Ushbu tadqiqotda tayanch kompetensiyalarni shakllantirishga qaratilgan strategik maqsad yetakchi hisoblanadi, bu jamiyatning shaxsiy rivojlanish vositasi sifatida ingliz tillarini oʻqitish va oʻzlashtirishga boʻlgan ehtiyojlarini, uning kasbiy va shaxsiy fazilatlarini aks ettiradi. Kompetensiyalar yordamida talabalar ingliz tilidan foydalangan holda kasbiy funksiyalarning samarali bajarilishini taʼminlaydigan funktsional savodxonlikni oʻzlashtiradilar.

Shunday qilib, ingliz tillarini oʻqitish maqsadlarini loyihalashda kompetensiyaga asoslangan yondashuv haqiqiy kasbiy hayotga, shu jumladan,

---

⁴⁸ Мухаметзянова Г.В. Повышение качества гуманитарного компонента профессионального образования / Г.В.Мухаметзянова // Казанский педагогический журнал. — 2006. — С. 10-17.

mavzuni bilish va ularning shaxsiy resurslarini ro'yobga chiqarishga yaxshi tayyorgarlik ko'rishni ta'minlaydi.

1.2-§. “Tayanch kompetensiyalar” tushunchasining mohiyati va mazmuni va ularni ingliz tili darslarida shakllantirish tajribasi

Tayanch kompetensiyalarni tanlashga o'tishdan oldin, keling, ushbu konsepsiyaning ta'rifini, uning umumiy va o'ziga xos xususiyatlarini aniqlaylik. Zamonaviy pedagogik adabiyotlarda “kompetensiya”, “kompetentlik” va “kompetensiyali” tushunchalariga turli mualliflar tomonidan turli xil ta'riflar berilgan.

V.A.Naperovning rus tili lug'atida “kompetensiyali” tushunchasi har qanday sohada bilimdon, xabardor, obro'li deb talqin etiladi; xuddi shu lug'atda “kompetensiya” kimdir yaxshi biladigan bir qator masalalardir deb ta'kidlanadi.

V.Sh.Maslennikovaning mantiqiy lug'at-ma'lumotnomasida “kompetensiya” ma'lum bir (vakolatli) shaxs keng, aniq bilim va amaliy tajribaga ega bo'lgan bilim yoki amaliyot sohasi sifatida qaraladi.

“Xorijiy so'zlar lug'atida “kompetensiyali” ma'lum bir sohada bilimdon, xabardor degan ma'noni anglatadi; biror narsa qilish yoki qaror qabul qilish, biror narsani o'z bilimi yoki vakolatiga ko'ra hukm qilish huquqiga ega bo'ladi”⁴⁹.

“Kompetensiya” tushunchasining mohiyati va mazmuni muammolarini rivojlantirishga MDH mamlakatlari ta'lim tadqiqotchilari I.A.Zimnaya, A.V.Xutorskiy, I.G.Agapov, A.K.Markova, L.A.Petrovskaya va boshqalar katta hissa qo'shdilar.

“T.V.Shtikova kompetensiya mazmunida umumiy va shaxsni ajratish uchun “kompetensiya” va “kompetentlik” tushunchalarini ajratib ko'rsatadi:

“Kompetensiya” – bu ma'lum bir subyektlar va jarayonlar doirasiga nisbatan o'rnatilgan va ularga nisbatan yuqori sifatli samarali faoliyat uchun zarur bo'lgan o'zaro bog'liq shaxs fazilatlari (bilim, ko'nikma, malaka, faoliyat usullari) to'plami. Bu shaxsning o'z taqdirini o'zi belgilash, dunyo bilan faol muloqot qilish, o'zaro ta'sir jarayonida o'zini va dunyoni tushunish va o'zgartirish qobiliyati asosida

---

⁴⁹ Кобзева, Н.А. Коммуникативная компетенция как базисная категория современной теории и практики обучения иностранному языку / Н. А. Кобзева. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2011. — № 3 (26). — Т. 2. — С. 118-121.

amalga oshiriladigan faol, mas'uliyatli hayotiy harakatga qobiliyatidir. "Kompetentlik" – bu shaxsning tegishli kompetensiyaga ega bo'lishi, egalik qilishi, shu jumladan, unga shaxsiy munosabati va faoliyat subyekti.

U kompetensiyalarning uch darajali iyerarxiasini taklif qiladi: 1) tayanch kompetensiyalar; 2) umumiy fan kompetensiyalari; 3) fan kompetensiyalari. Tayanch kompetensiyalar, uning ta'rifiga ko'ra, ta'limning umumiy mazmuni bilan bog'liq. Ular zamonaviy mutaxassisning o'zgarmas tarkibiy qismidir va shuning uchun oliy ta'limning barcha darajalari ta'lim standartlari talablarining ajralmas qismini tashkil qilishi kerak"⁵⁰.

"I.G.Agapov kompetensiya va kompetentlik tushunchalarini ham ajratib ko'rsatadi. Kompetentlik bo'yicha u kimdir yaxshi biladigan masalalar doirasini yoki kimningdir vakolatlari, huquqlari doirasini tushunadi. Kompetentli – har qanday sohada bilimdon, xabardor, obro'li mutaxassis.

Kompetensiya bo'yicha I.G.Agapov mashg'ulotlar orqali olingan bilim, tajriba, qadriyatlar, moyilliklarga asoslangan umumiy qobiliyat va tayyorgarlikni tushunadi. Bundan tashqari, tayyorlik – shaxsiy komponent sifatida va qobiliyat – faoliyat komponenti sifatida (bu bilim, ko'nikma, malakalar bilan cheklanib qolmasdan, balki ularni tez egallash, mustahkamlash va amaliyotda samarali foydalanish) tushuntiradi"⁵¹.

Uning fikricha, "bir tomondan, kompetensiyalar ta'limning umumlashtirilgan maqsadlarining kichikroq bo'linishidir, boshqa tomondan, kompetensiyalar olingan ta'limning faoliyat komponenti bo'lib, notanish vaziyatda bilim, ko'nikma va qobiliyatlarni namoyon etishga (ochib berishga) yordam beradi, ya'ni ular yuqori darajadir ikkinchisi umumlashtirishdir"⁵². "S.E.Shishov, I.G.Agapov va boshqalar fikricha, kompetensiyani ma'lum miqdordagi bilim orqali aniqlash mumkin emas. Yoshlarning zamonaviy jamiyatga muvaffaqiyatli integratsiyalashuvi uchun zarur bo'lgan kompetensiyalar to'plamiga ega bo'lish, bu vaziyatda olingan bilim va tajribani safarbar qila olishni anglatadi"⁵³.

---

⁵⁰ Штыкова Т.В. Формирование коммуникативно-дидактической компетентности у будущих учителей. Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических. Челябинск – 2003 г. 186 с.

⁵¹ Shishov, S.E., Agapov, I.G. Competence-based approach to education as a necessity. Text. / S.E. Shishov, I.G. Agapov // The world of education education in the world. -2001. — No. 4. — pp. 8-18.

⁵² Винник, Валерия Константиновна. Формирование общих компетенций обучающихся системы профессионального образования средствами информационно-проектной технологии: дисс. ...кан. пед. наук / — М., 2019.-160 с.

⁵³ Shishov, S.E., Agapov, I.G. Competence-based approach to education as a necessity. Text. / S.E. Shishov, I.G. Agapov // The world of education education in the world. -2001. — No. 4. — pp. 8-18.

“I.G.Agapov ta’lim muassasalari yosh avlodda ta’minlashi kerak bo‘lgan quyidagi kompetensiyalarni belgilaydi:

mas’uliyatni o‘z zimmasiga olish, birgalikda qaror qabul qilishda ishtirok etish, nizolarni zo‘ravonliksiz tartibga solish, demokratik institutlar ishida ishtirok etish qobiliyati.

irqchilik, ksenofobiya va murosasizlikni rad etish. Farqlarni tushunish, bir-birini hurmat qilish, boshqa madaniyat, til va din vakillari bilan yashash qobiliyati.

og‘zaki va yozma muloqotni bilish, bir nechta chet tillarini bilish”⁵⁴.

“Kasbiy jihatdan, shuningdek, shaxsiy va jamoat hayotida uzluksiz o‘qitishning asosi bo‘lgan umr bo‘yi o‘qish qobiliyati.

yangi axborot texnologiyalarini bilish, ularni qo‘llash qiymatini tushunish, ularning kuchli va zaif tomonlari, media kanallari orqali tarqatiladigan axborot va reklamaga tanqidiy fikr bildirish qobiliyati”⁵⁵.

“I.A.Zimnaya kompetensiyani ichki, potensial, yashirin psixologik neoplazmalar (bilimlar, g‘oyalar, harakatlar dasturlari (algoritmlari), qadriyatlar va munosabatlar tizimlari) sifatida tushunadi, ular keyinchalik inson kompetentligida namoyon bo‘ladi”⁵⁶.

“Unda kompetensiyalar doirasi quyidagicha ko‘rsatilgan:

1. Shaxsning o‘zi bilan shaxs, faoliyat subyekti, aloqa sifatida bog‘liq bo‘lgan kompetensiyalar:

sog‘liqni saqlash bo‘yicha kompetensiyalar: sog‘lom turmush tarzi me‘yorlariga rioya qilish, chekish, alkogolizm, giyohvandlik, OITS xavfini bilish; shaxsiy gigiyena qoidalariga, kundalik hayotga bilim va rioya qilish; inson jismoniy madaniyati, turmush tarzini tanlash erkinligi va mas’uliyati;

dunyoda qiymat-semantik yo‘nalish kompetensiyalari: borliq, hayot qadriyatlari; madaniyat qadriyatlari (rasm, adabiyot, san’at, musiqa); fan; ishlab chiqarish; sivilizatsiyalar tarixi, o‘z mamlakati; din;

integratsiya kompetensiyalari: bilimlarni tuzish, bilimlarni situatsion jihatdan yetarli darajada yangilash, to‘plangan bilimlarni kengaytirishni bilish; fuqarolik

---

⁵⁴ Shishov, S.E., Agapov, I.G. Competence-based approach to education as a necessity. Text. / S.E. Shishov, I.G. Agapov // The world of education education in the world. -2001. — No. 4. — pp. 8-18.

⁵⁵ Винник, Валерия Константиновна. Формирование общих компетенций обучающихся системы профессионального образования средствами информационно-проектной технологии: дисс. ...кан. пед. наук / — М., 2019.-160 с.

⁵⁶ Зимняя И.А. Педагогическая психология: Учебник для пед. вузов. М.: Логос, 2002.- 383 с.

kompetensiyasi: fuqaroning huquq va burchlarini bilish va ularga rioya qilish; erkinlik va mas'uliyat, o'ziga ishonch, o'z qadr-qimmati, fuqarolik burchi; o'z-o'zini takomillashtirish, o'zini o'zi boshqarish, o'z-o'zini rivojlantirish, shaxsiy va mavzuni aks ettirish kompetensiyalari; hayotning ma'nosi; kasbiy rivojlanish; til va nutqni rivojlantirish; ona tili madaniyatini o'zlashtirish, chet tilini bilish.

2. Shaxs va ijtimoiy sohaning ijtimoiy o'zaro aloqasi bilan bog'liq kompetensiyalar: ijtimoiy hamkorlik kompetensiyalari: jamiyat, jamoa, oila, do'stlar, sheriklar bilan; nizolar va ularni hal qilish; hamkorlik; bag'rikenglik, hurmat va boshqasini qabul qilish (irq, millat, din, maqom, rol, jins); ijtimoiy harakatchanlik; muloqotdagi kompetensiyalar (og'zaki, yozma): dialog, monolog, matnni yaratish va idrok etish; an'analarni bilish va ularga rioya qilish, marosim, etiket; madaniyatlarda muloqot; biznes yozishmalari; ofis ishi, biznes tili; ingliz tilidagi aloqa, kommunikativ vazifalar.

3. Inson faoliyati bilan bog'liq vakolatlar: kognitiv faoliyatning kompetensiyalari: kognitiv vazifalarni belgilash va hal qilish; nostandart echimlar, muammoli vaziyatlarni yaratish va hal qilish; samarali va reproduktiv bilish, tadqiqot, intellektual faoliyat; faoliyat kompetensiyalari: o'yin, o'rganish, ishlash; faoliyat vositalari va usullari: rejalashtirish, loyihalash, modellashtirish, prognozlash, tadqiqot faoliyati, turli faoliyat turlariga yo'naltirish; axborot texnologiyalarining kompetensiyalari: axborotni qabul qilish, qayta ishlash, etkazib berish (o'qish, eslatma olish), ommaviy axborot vositalari, multimedia texnologiyalari, kompyuter savodxonligi; elektron, internet texnologiyalariga ega bo'lish"⁵⁷.

“Kompetensiya bilimdoni J.Ravenning so'zlariga ko'ra, kompetentlik – bu ma'lum bir fan sohasidagi muayyan harakatni samarali bajarish uchun zarur bo'lgan o'ziga xos qobiliyat bo'lib, yuqori ixtisoslashtirilgan bilimlarni, maxsus turdagi fan ko'nikmalarini, fikrlash usullarini, shuningdek, o'z harakatlari uchun javobgarlikni tushunishni o'z ichiga oladi. U 37 ta kompetensiyalar ro'yxatini beradi: aniq maqsad sari qadriyatlar va munosabatlarni aniqroq tushunish tendensiyasi; o'z faoliyatini

---

⁵⁷ Зимняя И.А. Педагогическая психология: Учебник для пед. вузов. М.: Логос, 2002.- 383 с.

nazorat qilish tendensiyasi; mustaqil ravishda o'rganishga tayyorlik va qobiliyat; fikr-mulohazalarni izlash va ulardan foydalanish; o'ziga ishonch; o'zini o'zi boshqarish; moslashuvchanlik: nochorlik hissi yo'qligi va h.k.”⁵⁸.

“G.V. Muxametzyanova gumanitar va ma'rifiy kompetensiyalarni aniqlaydi, ular talabalarning shaxsiy va ijtimoiy ahamiyatga ega ishlab chiqarish faoliyatini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan gumanitar bilim, ko'nikma, mahorat va tajriba to'plami sifatida tushuniladi.

Mutaxassisning asosiy gumanitar va ta'lim qobiliyatlari: 1. Qiymat-semantik kompetensiya; 2. Umumiy madaniy kompetensiya; 3. Ta'lim va kognitiv kompetensiya; 4. Axborot kompetensiyasi; 6. Ijtimoiy va kasbiy kompetensiya; 7. Shaxsiy o'z-o'zini takomillashtirish kompetensiyasi”⁵⁹.

“A.M.Novikov “professionallik” va “kompetentlik” tushunchalarini ajratib ko'rsatadi. Professionallik deganda, u yoki bu texnologiya shaxsiga ega bo'lishdir – bu metallga ishlov berish texnologiyasi, buxgalteriya hisobi, mashinasozlik dizayni, ekinlarni etishtirish yoki qurilish ishlari. Biroq jamiyat tobora keng ma'lumotli odamlarga muhtoj. Yuqori ma'lumotli odam nafaqat o'z sohasining benuqson mutaxassisi, balki ilm-fan va madaniyatning boshqa sohalariga ishonchli yo'naltirilgan, jahon tarixi va adabiyoti, falsafa, sotsiologiyani biladigan, bir necha tillarda gapiradigan va h.k. shaxsdir”⁶⁰.

“Kompetentlik” texnologik tayyorgarlikdan tashqari, asosan, qo'shimcha kasbiy yoki professional bo'lmagan xususiyatga ega bo'lgan bir qator boshqa komponentlarni nazarda tutadi, ya'ni hamma joyda va har qanday kasbda ishlash uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalar, shaxsiy qobiliyatlarning mavjudligini bildiradi.

Oxir-oqibat bilim va ko'nikmalar nafaqat alohida fanlar bo'yicha mahorat va malakalar, balki OTMda o'qish davomida shakllangan fazilatlar bo'lib, ular

---

⁵⁸ Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация.

⁵⁹ Мухаметзянова Г.В. Гуманизация и гуманитаризация средней и высшей технической школы / Г.В.Мухаметзянова. — Казань: Информационный центр ИССО РАО, 2010. — 328 с.

⁶⁰ Новиков А.М. От педагогики индустриального к педагогике постиндустриального общества / А.М.Новиков // Народное образование. — 2005. — №6. — С.201-207.

yordamida bo‘lajak mutaxassis mehnat bozorida raqobatbardosh va talabga ega bo‘ladi.

“V.I.Baydenko o‘z ishida universalizasiya, mutaxassisning “ko‘p qirraliligi”ni shakllantirish zarurligi haqida ta’kidlaydi. Shunday qilib, oliy ta’lim uchun talablarni tavsiflab, u umumiy kasbiy mahoratga ega bo‘lgan malakali kadrlarni tayyorlash zarurligi – tayanch kompetensiyalarni ta’kidlaydi.

Tayanch ko‘nikmalar – bu turli xil ish va ijtimoiy hayotiy vaziyatlarda ifodalangan shaxsiy va shaxslararo fazilatlar, qobiliyatlar, ko‘nikmalar va bilimlar. Tayanch ko‘nikmalar ma’lum bir kasb yoki kasblar guruhiga bog‘liq emas. Bu barcha kasblar tomonidan ko‘proq yoki kamroq talab qilinadigan ko‘nikmalar, qobiliyatlar va bilimlardir”⁶¹.

Uning ishida tayanch ko‘nikmalarni taqsimlash mumkin bo‘lgan sakkizta toifa berilgan:

1. Savodxonlik va hisoblash kabi asosiy ko‘nikmalar.
2. Hayotiy ko‘nikmalar, ya’ni boshqa odamlar bilan munosabatlar, o‘zini o‘zi boshqarish qobiliyatlari, kasbiy va ijtimoiy o‘shish.
3. Asosiy ko‘nikmalar: muloqot, muammolarni hal qilish, jamoaviy ish.
4. Ijtimoiy faollik, axloqiy qoidalar va qadriyatlarni, hamkorlikni o‘z ichiga olgan ijtimoiy va fuqarolik ko‘nikmalari.
5. Ishga joylashish ko‘nikmalari, masalan, axborotni qayta ishlash, moslashish, mustaqil qaror qabul qilish.
6. Tadbirkorlik ko‘nikmalari – mustaqil faoliyat, biznes imkoniyatlarini izlash va tadqiq qilish.
7. Aloqa, konsalting, analitik fikrlash, o‘qitish va rahbarlikni o‘z ichiga olgan boshqaruv qobiliyatlari.
8. Tahlil, rejalashtirish, nazorat qilish kabi keng ko‘nikmalar.

---

⁶¹ Байденко В.И. Базовые навыки (ключевые компетенции) как интегрирующий фактор образовательного процесса / В.И.Байденко, Б.Оскарссон // Профессиональное образование и формирование личности специалиста. — М, 2002. — С. 14-32.

“G.I.Ibragimovning so‘zlariga ko‘ra, kompetensiya – bu shaxsning (ta’lim muassasasi bitiruvchisi) ijtimoiy va kasbiy rollarni uning maksimal o‘zini o‘zi anglashi va rivojlanishini ta’minlaydigan darajada bajarish qobiliyatidir.

U quyidagi tayanch kompetensiyalarni taklif etadi:

1. Tizimli fikrlash qobiliyati.
2. Noaniqlik sharoitida mustaqil harakat qilish qobiliyati.
3. Bajarilgan ish uchun javobgarlikni ko‘rsatishga tayyorlik.
4. Kasbiy faoliyat sohasidagi muammolarni mustaqil va samarali hal qilish qobiliyati.
5. Hamkasblar bilan ijobiy hamkorlik va hamkorlikka tayyorlik.
6. Uzluksiz kasbiy o‘shishga tayyorlik, yangi bilimlarni egallash.
7. O‘z-o‘zini takomillashtirish uchun barqaror intilish; ijodiy o‘z-o‘zini amalga oshirish uchun intilish.
8. Sog‘lom turmush tarzini olib borishga tayyorligi”⁶².

“G.I.Ibragimova tayanch kompetensiyalarni “professional” va “oldprofessional” deb tavsiflaydi. Professional – kasbiy bilim, ko‘nikma va qobiliyatlarni anglatadi. Oldprofessional – aloqa; chet tili; axborot texnologiyalari; markazlashtirilmagan tizimlarda mas’uliyatli qarorlar qabul qilish qobiliyati; shaxsiy kasbiy martaba boshqaruvi; tegishli faoliyat sohalarini bilish; ortib borayotgan noaniqlik va o‘zgarish dinamikasi sharoitida hayotga ijtimoiy va madaniy tayyorlikdir”⁶³.

“P.N.Osipov va boshqalar “kasbiy kompetentlik” tushunchasini “raqobatbardoshlik” tushunchasi bilan bog‘lashadi. Uning fikricha, kompetentlik, birinchi navbatda, bilimlarni doimiy ravishda yangilab turishni, yangi ma’lumotlarga ega bo‘lishni va bilimlarni muayyan sharoitlarda muvaffaqiyatli qo‘llashni, ya’ni operatsion va mobil bilimlarga ega bo‘lishni nazarda tutadi.

---

⁶² Ibragimova G.N. Interfaol o‘qitish metodlari va texnologiyalari asosida talabalarning kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirish: Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya. – Toshkent: 2017. – 158 bet.

⁶³ Ibragimova G.N. Interfaol o‘qitish metodlari va texnologiyalari asosida talabalarning kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirish: Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya. – Toshkent: 2017. – 158 bet.

Ikkinchidan, kompetensiya nafaqat bilimga ega bo‘lish, balki bilim bilan bog‘liq muammolarni hal qilish uchun potensial tayyorlikdir; shuning uchun kompetensiya ham moddiy (bilim), ham protsessual (mahorat) komponentlarni o‘z ichiga oladi”⁶⁴.

Ko‘rib turganimizdek, kompetensiyalarning mazmuni juda keng va xilma-xildir. Ba’zi tadqiqotchilar kasbiy kompetensiya/kompetentlik haqida, boshqalari – asosiy malakalar haqida, boshqalari – o‘zaro faoliyat bilim va ko‘nikmalari haqida, boshqalari – asosiy ko‘nikmalar haqida gapirishadi. Kompetensiya yondashuvining ba’zi tadqiqotchilari shaxsiy xususiyatlarga, boshqalari esa keng xususiyatlarga ega bo‘lgan bilim va ko‘nikmalarga e’tibor berishadi.

Kompetensiyalar to‘plamining barcha xilma-xilligi bilan ikkita muhim mezonga javob berish muhim: umumiylik (kompetensiyalarni turli sohalar va faoliyat turlariga o‘tkazish imkoniyatini ta’minlash) va ma’lum bir faoliyatga qo‘shilish momentini aks ettiruvchi funkcionallik. Shunday qilib, kompetensiya kelajakdagi mutaxassisning funkcion savodxonligini ta’minlaydigan kognitiv, amaliy va shaxsiy tajribasining murakkab sintezi sifatida namoyon bo‘ladi.

“Kompetensiya” va “kompetentlik” tushunchalarining ta’rifiga kelsak, “kompetentlik” “kompetensiya”ga qaraganda kengroq tushuncha ega degan xulosaga kelish mumkin. Kompetentlik “komponentlar” sifatida belgilangan elementlar to‘plamidan iborat. “Kompetentlik” toifasidagi tadqiqotchilarning ishlarini tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, ma’lum bir turdagi kompetentlik kompetensiya deb ataladigan 5 dan 15 gacha bo‘lgan iboralar bilan tavsiflanadi.

Turli pedagogik va psixologik tadqiqotlar doirasida tayanch kompetensiyalarning tarkibiy tarkibini tahlil qilish talabalarning tayanch kompetensiyalari tarkibini aniqlashga imkon beradi.

“I.A. Zimnaya”⁶⁵ va “Yu.G. Tatur tayanch kompetensiyalarning majburiy tarkibiy qismlariga quyidagilarni kiritadi:

- 1) kompetensiyani namoyish qilish uchun ijobiy motivatsiya (tayyorlik);

---

⁶⁴ Осипов П.Н. Профессиональное развитие студента среднего специального учебного заведения (Социально-психологический аспект) / П.Н.Осипов. — Казан: РИЦ «Школа», 2002. — 196 с.

⁶⁵ Зимняя И.А. Педагогическая психология: Учебник для пед. вузов. М.: Логос, 2002.- 383 с.

2) faoliyat mazmuni va natijasiga qiymat-semantik munosabatlar (qiymat-semantik jihat);

3) tegishli faoliyatni amalga oshirish usulini tanlash asosidagi bilimlar (kompetensiyaning kognitiv asoslari);

4) mavjud bilimlar asosida zarur harakatlarni muvaffaqiyatli amalga oshirish mahorati, tajribasi (xulq-atvor jihati);

5) hissiy-irodaviy o‘z-o‘zini tartibga solish”⁶⁶.

“G.K.Selevko tayanch kompetensiyani bilim (kognitiv), faoliyat (xulq-atvor) va relyasion (affektiv) komponentlar, shu jumladan, komponentlar majmuasi sifatida taqdim etadi”⁶⁷.

“A.V.Tixonenkoning fikricha, tayanch kompetensiyalarning sanab o‘tilgan tarkibiy qismlaridan tashqari, ijtimoiy komponentni (kompetentli mutaxassis uchun ijtimoiy buyurtma talablarini qondirish qobiliyati va tayyorligini) o‘z ichiga oladi”⁶⁸.

Shunday qilib, tayanch kompetensiyalarning tuzilishi integral tabiat bilan tavsiflanadi va uning tarkibiy qismlarining birligini ifodalaydi: kognitiv, qiymat-semantik, xulq-atvor, ijtimoiy, motivatsion va boshqalar. Tayanch kompetensiyalarni aniqlashga yondashuvlarning xilma-xilligiga qaramay, OTM bitiruvchilarining tayanch kompetensiyalarining mazmuni hali aniqlanmagan, ayniqsa, tayanch kompetensiyalar standarti ma’lum bir jamiyatda, ma’lum bir ijtimoiy guruhda, ma’lum bir tarixiy davrda qabul qilingan me’yorlar va an’analar bilan belgilanadi. Jamiyatning insonga bo‘lgan talablari doimo o‘zgarib turadi.

Tayanch kompetensiyalar tarkibini aniqlash mezoni sifatida biz ularning OTM talabalarining shaxs tarkibida mavjudligining dolzarbligidan foydalandik. Shu maqsadda biz, birinchi navbatda, oliy ta’limning Davlat ta’lim standartlarini ko‘rib chiqdik, chunki bo‘lajak mutaxassisni tayyorlashning yakuniy natijasi fanlar bo‘yicha o‘qitish darajasi va ta’limning minimal mazmuniga qo‘yiladigan talablarga

---

⁶⁶ Татур Ю.Г. Компетентность в структуре модели качества подготовки специалиста / Ю.Г. Татур // Высшее образование сегодня.- 2004.-№3.-С. 21-26.

⁶⁷ Селевко Г.К. Компетентности и их классификация / Г.К.Селевко // Народное образование. — 2004. — №4. — С. 138-142.

⁶⁸ Тихоненко А.В. Компетентный подход к формированию общенаучных понятий у учителей и учащихся начальной школы: дисс.... д-ра. пед. наук / А.В. Тихоненко. — Москва., 2002. — 307 с.

javob berishi kerak.

Ingliz tilini o‘qitishda ham ta’limiy, ham tarbiyaviy, ham rivojlantiruvchi vazifalar qo‘yiladi. Ushbu vazifalarning amalga oshirilishi ingliz tilini o‘qitish samaradorligini oshiradi, chunki bu talabalarga nafaqat tegishli ingliz tilini o‘rganish, balki kognitiv qobiliyatlarni rivojlantirish va ularni o‘z-o‘zini tarbiyalash va yanada takomillashtirish uchun zarur bo‘lgan ko‘nikma va mahoratlar bilan jihozlash imkoniyatini beradi.

Tayanch kompetensiyalarni shakllantirish o‘qitishda qo‘llaniladigan ingliz tilining mazmuni va usullari hamda vositalari orqali sodir bo‘ladi. Ingliz tili vositalarini (leksik, grammatik, fonetik) va nutq faoliyatining asosiy turlarini o‘zlashtirgan holda, talabalar kognitiv faollik, mustaqillik, tashabbuskorlik ko‘rsatishi, xulosa va umumlashtira olishi kerak.

“Ingliz tili vositalarini o‘zlashtirish kommunikativ vazifalarni hal qilishga, ya’ni kommunikativ kompetensiyani shakllantirishga bo‘ysunishi kerak. Tadqiqotning turli bosqichlarida turli mualliflar tomonidan aniqlangan va tavsiflangan kommunikativ kompetensiyaning asosiy komponentlari lingvistik (grammatika va lug‘atni bilish), diskursiv (tildan kommunikativ foydalanish), pragmatik (kommunikativ maqsadlarga erishish), strategik (kommunikativ muvaffaqiyatsizliklarni bartaraf etish) va ijtimoiy-madaniy (muomala me’yorlariga ega bo‘lish)”⁶⁹.

“R.P.Milrud fikricha, ingliz tilini o‘zlashtirishda kommunikativ va fan kompetensiyalari o‘rtasida parallel jarayon hosil bo‘ladi. Mavzu kompetensiyasi til bilimlarini, kommunikativ vaziyatlarda nutq xatti-harakatlari usullarini bilishni va bilimlarni real ishlab chiqarish faoliyatida qo‘llash qobiliyatini birlashtiradi. Ingliz tilini o‘zlashtirish fan kompetensiyasi kommunikativ kompetensiyaga mos keladi”⁷⁰.

---

⁶⁹ Самойлова Е.С. Обучение иностранным языкам как фактор формирования компетентности экономиста: автореф. дисс. ... к. пед. наук. / Е.С.Самойлова. — Казань, 2004. — 22 с.

⁷⁰ Милруд Р.П. Актуальные проблемы методики обучения иностранным языкам за рубежом / Р.П. Милруд // Иностранные языки в школе. — 2004. — №3. — С. 34-40.

Свиридон Р.А. Формирование межкультурной коммуникативной компетенции студентов как одно из условий интернационализации современного образования / Р.А.Свиридон // Современные тенденции в преподавании иностранных языков в неязыковом вузе. — 2013. — № 7. — С. 134-138.

Uning fikricha, fan kompetensiyasi tinglovchilarning umumiy kompetensiyasining faqat bir qismidir. Darhaqiqat, kommunikativ kompetensiya kelajakdagi mutaxassisning shaxsiy xususiyatlarining bir qismi sifatida tayanch kompetensiyalarning bir bo‘lagidir. Shu bilan birga, bizning tadqiqotlarimiz shuni ko‘rsatadiki, tayanch kompetensiyalarni shakllantirish fan bilimlari, ko‘nikmalari va qobiliyatlariga asoslanadi. Binobarin, kommunikativ kompetensiya va uning tarkibiy qismlari ingliz tilini o‘qitishda tayanch kompetensiyalarni shakllantirishning kognitiv asosidir.

“Ta’lim muassasasida “Ingliz tili” fanining taxminiy dasturiga ko‘ra, tilni o‘qitish talabalarni ma’lum leksik va grammatik minimum sifatida o‘zlashtirish, suhbat o‘tkazish, nutq odob-axloq qoidalaridan foydalanish va ularni adabiyotlarni o‘qish orqali o‘zlashtirish asosida amalga oshiriladi”⁷¹.

OTM talabalariga til o‘rgatishda kasbiy ahamiyatga ega bo‘lgan o‘quv jarayoni tayanch kompetensiyalarni ta’lim faoliyatidan bitiruvchilarning ijtimoiy va kasbiy faoliyati sohasiga o‘tkazishni ta’minlash, shuningdek, talabalarning shaxsiy fazilatlarini rivojlantirish maqsadida amalga oshiriladi.

Shunday qilib, ingliz tilining o‘quv predmeti sifatida o‘ziga xosligi uning chet tillarini kasbiy yo‘naltirilgan o‘qitishni tashkil etish jarayonida umumiy-kommunikativ yoki ijtimoiy-kommunikativ va kasbiy-kommunikativ ko‘nikma va malakalarning ishlashiga yo‘naltirilganligidadir.

Yuqoridagi mualliflarning tadqiqotlarida keltirilgan tayanch kompetensiyalarning tarkibiy qismidan boshlab, tayanch kompetensiyalar nafaqat kognitiv asos orqali, balki qiymat-semantik tasavvurlarni shakllantirish, motivatsiya, mavjud bilimlardan samarali foydalanish tajribasini o‘zlashtirish orqali shakllanishiga e’tibor qaratiladi. Yuqoridagilardan kelib chiqadiki, ingliz tillarini o‘qitishda shaxsning barcha tomonlarini rivojlantirish tayanch kompetensiyalarni shakllantirish uchun zarurdir.

Новоселов Н.М. Иноязычная профессиональная коммуникативная компетенция: определение понятия в логике уровневого образования (бакалавриат и магистратура) / Н.М.Новоселов // *Фундаментальные исследования*. -2013. -№ 11-6. — С. 143-170.

⁷¹ Mamatkulov X.A. Pedagoglarda xorijiy tillar bo‘yicha kasbiy kompetentlikni rivojlantirishning axborot-metodik ta’minotini takomillashtirish: Diss. ...avtoref. ped.fan. bo‘yicha falsafa dok. – T., 2017.– 11 b.

Pedagogikada tinglovchilar shaxsiyatining individual fazilatlarini (motivatsiya, fikrlash, ifodaviy fazilatlar, hissiy soha) rivojlantirishga urinishlar qilingan, yaxlit shaxsni tarbiyalashga qaratilgan tadqiqotlar olib borilgan. Biroq bu urinishlar, birinchidan, individuallikning barcha jihatlarini qamrab olmadi, ikkinchidan, shaxsni shakllantirish uzluksiz ta'lim tizimidagi alohida bo'g'in doirasida ko'rib chiqildi.

Ingliz tilini o'qitish mazmunining ushbu tarkibiy qismlari qiymat yo'nalishlariga ta'sir qiladi, talabalarning hissiyotlari, xotirasi, tafakkuri, dunyoqarashini rivojlantirishga, o'z-o'zini tarbiyalashga bo'lgan ehtiyojni rivojlantirishga yordam beradi. Yuqoridagi tarkibiy qismlarni amalga oshirish talabalardan ma'lum ijtimoiy va kommunikativ, kasbiy va kommunikativ ko'nikmalarga, muammolarni hal qilish usullariga va mazmunli natijalarga erishish qobiliyatiga ega bo'lishni talab qiladi. Ushbu ko'nikmalarni nutq faoliyatida amalga oshirish tayanch kompetensiyalarning namoyon bo'lishini anglatadi. Bundan kelib chiqadiki, ingliz tillarini o'qitishning tayanch kompetensiyalari talabalarning nutq faoliyatining turli turlarida tegishli ijtimoiy-kommunikativ va kasbiy-kommunikativ ko'nikmalarni o'zlashtirishlari natijasidir. Ingliz tilidagi muloqot qobiliyatlari mutaxassisning kasbiy malakasi tarkibidagi kasbiy kompetentligi toifasiga kiradi.

Zamonaviy o'quv jarayoni natijalarini tavsiflash uchun tayanch kompetensiyalardan foydalanish ko'plab tadqiqotchilar tomonidan taklif qilingan. Tadqiqotchilarning ta'kidlashicha, o'quv faoliyatining natijasi individual bilimlar va harakatlar emas, balki ishlab chiqarish faoliyatini amalga oshirish, bo'lajak mutaxassisning funksional savodxonligining asosini tashkil etuvchi o'quv, keyinchalik o'quv va kasbiy amaliy vazifalarni hal qilish qobiliyati bo'lishi kerak.

OTMda ingliz tilini o'qitish nazariyasi va o'ziga xos xususiyatlarini tahlil qilish asosida biz tadqiqotimizda quyidagi ta'rifdan ishchi sifatida foydalanamiz. Ingliz tilini o'qitishdagi tayanch kompetensiya deganda, biz bitiruvchining ingliz tilidan foydalangan holda kasbiy faoliyat va ijtimoiy hamkorlik bilan samarali shug'ullanish qobiliyatini tushunamiz. Kelajakda kompetensiyalarni qo'llashda

minimal tajriba kelajakdagi mutaxassisning kompetensiyasi sifatida namoyon bo‘ladi, ya’ni tayanch kompetensiya faqat harakatda bo‘lib, ushbu kompetensiyani muloqotning muayyan kasbiy va hayotiy vaziyatlarida qo‘llash mumkin bo‘ladi.

Kommunikativ kompetensiyaga ega bo‘lgan talaba faqat guruhda, to‘g‘ridan-to‘g‘ri ingliz tili darslarida muloqot qilishga tayyor bo‘lishi mumkin, kompetentli mutaxassis esa shakllangan kompetensiyalarni haqiqiy kasbiy va hayotiy muloqotda faol va maqsadli qo‘llaydi.

Hozirgi vaqtda ingliz tillarini o‘qitishning ko‘plab usullari mavjud bo‘lib, ular nafaqat o‘qitish funksiyasiga, balki talaba shaxsini tarbiyalash va rivojlantirishga, shuningdek, uning mustaqillik, o‘rganish qobiliyati kabi ijtimoiy va kasbiy ahamiyatga ega fazilatlarini shakllantirishga qaratilgan funksiyalarga ega.

“E.S.Samoylovaning dissertatsiya tadqiqotlari ingliz tili orqali kompetentli mutaxassislarni tayyorlash muammosiga bag‘ishlangan. U kelajakdagi mutaxassislarni (iqtisodchilarni) tayyorlashning quyidagi xususiyatlarini belgilaydi: o‘qitishning uzluksizligi, mustaqil ish ulushining ko‘payishi, ixtisoslashtirilgan fanlar bilan aloqa, o‘quv jarayonini kompyuterlashtirish. Shu asosda u ingliz tilini o‘qitish jarayonini tashkil etishning quyidagi asosiy tamoyillarini kelajakdagi iqtisodchilarning kasbiy kompetensiyasi omili sifatida belgilaydi: mutaxassisning lingvistik va iqtisodiy tayyorgarligini birlashtirish tamoyili, chet tilini o‘rganish mazmuni, shakllari va texnologiyalarining kasbiy yo‘nalishi tamoyili, bo‘ljak mutaxassisda shakllangan kompetensiyalar bilan o‘zaro bog‘liqlik tamoyili”⁷².

“Tayanch kompetensiyalarning individual tarkibiy qismlarini shakllantirishga bag‘ishlangan ishlar mavjud. Shunday qilib, V.I.Baxteevaning monografiyasida ingliz tilini o‘qitish jarayonida mutaxassisning ijtimoiy kompetensiyasini shakllantirish muammosi ta’kidlangan”⁷³. U ijtimoiy kompetensiyaning mazmunini

---

⁷² Самойлова Е.С. Обучение иностранным языкам как фактор формирования компетентности экономиста: автореф. дисс. ... к. пед. наук. / Е.С.Самойлова. — Казань, 2004. — 22 с.

⁷³ Бххтеева С.С. Формирование социальной компетентности специалиста в процессе обучения иностранному языку в вузе экономического профиля/С.С.Бххтеева.-Казань: Центр инновационных технологий,2004. — 148 с.

va uni ingliz tilini o'qitishda amalga oshirish usullarini asoslaydi. Biroq ijtimoiy kompetensiyaning taklif etilayotgan mazmuni kasbiy ta'lim muassasasida o'qitishning asosiy vazifasi bo'lgan chet tillarini kasbiy yo'naltirilgan o'qitishning tarkibiy qismlariga ta'sir qilmaydi.

Ingliz tillarini o'rganish jarayonida axborot manbalari bilan mustaqil ishlash ko'nikmalarini shakllantirishga alohida e'tibor beriladi. Bu umumiy ta'lim ko'nikmalarini rivojlantirishni ta'minlaydi, kognitiv ko'nikmalarni shakllantirishga hissa qo'shadi, talabalarning intellektual qobiliyatlarini rivojlantiradi, assotsiativ va semantik xotirani o'rgatadi. Talabalarga ingliz tillarini o'qitishda ularning kelajakdagi mutaxassisligi bo'yicha matnlarni o'qish usullari muhim rol o'ynaydi. Ular til o'qitishning asosidir, chunki talaba egallagan ko'nikmalarning sifati, kasbiy vazifalarni hal qilishning muvaffaqiyati ularning shakllanish darajasiga bog'liq.

“Ko'pgina asarlar ingliz tili orqali o'z-o'zini o'rganish va shaxsning o'zini rivojlantirish muammosiga bag'ishlangan. Ingliz tillarini o'z-o'zini o'rganish yuqori darajadagi motivatsiyani, kelajakdagi kasbiy faoliyatda ingliz tilining rolini anglashni anglatadi. O'qituvchining o'rganish qobiliyatini rivojlantirishdagi asosiy vazifasi talabalarning maksimal faolligini ta'minlashdir. Afsuski, amalda tayanch kompetensiyalarning ushbu tarkibiy qismlarini shakllantirishga kam e'tibor beriladi. Ushbu fazilatlarni shakllantirish mutaxassislik bo'yicha matnlarni tarjima qilish, takrorlash, izohlar berish bilan bog'liq uy vazifalarini bajarish bilan cheklanadi”⁷⁴.

“R.X.Tuktayeva ishbilarmonlik nutqi madaniyatini shakllantirish modelini ishlab chiqdi, uning markazida o'rta maktab talabasi shaxsi joylashgan. Ishbilarmonlik nutq madaniyatini shakllantirish modeli kommunikativ yondashuv asosida ishlab chiqilgan. Mutaxassisning ishbilarmonlik nutqi madaniyati kasbiy va

---

⁷⁴ Беляева И.Г. Обучение иностранному языку в рамках интеркультурного подхода / И.Г.Беляева // Диалог культур. Культура диалога: в поисках передовых социогуманитарных практик: материалы Первой международной конференции. Москва. 14-16 апреля 2016 г. Под общей редакцией Е.Г.Таревой, Л.Г.Викуловой. -2016. — С. 39-40.

Бобыкина И.А. Формирование лингво само образовательной компетентности будущего учителя в процессе профессионально-педагогической подготовки. Дис. канд. пед. наук. Челябинск, 2003. -198с.

Вербицкий А.А. Компетентностный подход и теория контекстного обучения: Материалы к четвертому заседанию методологического семинара 16 ноября 2004 / А.А.Вербицкий. — М.: Исслед. Центр проблем качества подготовки специалистов. — 83 с.

Jalolov J.J. Chet til o'qitish metodikasi. Chet tillar oliy o'quv yurtlari (fakultetlari) talabalari uchun darslik qayta ishlangan va to'ldirilgan 2 -nashri. -Toshkent: O'quvchi, 2012. -432 b.

kommunikativ ko‘nikmalarni anglatadi va mutaxassisning chet tili madaniyatining asosiy jihatlaridan biri bo‘lib, bu bizning tadqiqotimiz kontekstida alohida qiziqish uyg‘otadi. Bu, birinchi navbatda, nazariy va amaliy darajadagi ishbilarmonlik nutqi madaniyati nuqtai nazaridan oliy ta‘lim darajasidagi mutaxassislarga talablarning ortishi bilan bog‘liq”⁷⁵.

Ingliz tilini o‘qitish nazariyasi va amaliyotini tahlil qilish asosida “Ingliz tili” fanini o‘rganish jarayonida tayanch kompetensiyalarni shakllantirish muammosi hali etarlicha ishlab chiqilmagan degan xulosaga kelish mumkin. Tadqiqotlarimiz natijalari shuni ko‘rsatdiki, ommaviy pedagogik amaliyotida talabalarning ingliz tillarini o‘rganish jarayonida tayanch kompetensiyalarni shakllantirishning ma‘lum bir tajribasi mavjud, ammo u o‘quv kognitiv faoliyatining barcha tarkibiy qismlarining o‘zaro bog‘liqligida amalga oshirilmaydi.

Ingliz tillarini o‘qitishda tadqiqotchilar kommunikativ kompetensiya va uning tarkibiy qismlarini ajratib ko‘rsatishadi. Biroq tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, “tayanch kompetensiya” tushunchasi kommunikativ kompetensiyaga qaraganda kengroq tushunchadir. Ingliz tillarini o‘qitish sharoitida tayanch kompetensiyalar nafaqat ingliz tilini bilish, balki muammoli-kognitiv vazifalarni hal qilish yo‘llarini o‘zlashtirish, samarali qaror qabul qilish tajribasi, mazmunli maqsadlar va amaliy natijalarga erishish orqali ham qo‘yiladi. Bizning tadqiqotimizdagi ushbu bilim va ko‘nikmalar o‘quv maqsadi sifatida emas, balki ingliz tillarini o‘rganish jarayonida tayanch kompetensiyalarni shakllantirish vositasi sifatida ishlaydi.

Shunday qilib, OTM talabalariga ingliz tillarini o‘qitishda tayanch kompetensiyalarning mazmuni ijtimoiy-kommunikativ, kasbiy-kommunikativ ko‘nikmalar ro‘yxati, kommunikativ xulq-atvor usullari, ijtimoiy va kasbiy yo‘naltirilgan aloqa vaziyatlarida muammolarni hal qilish bilan belgilanadi. Ushbu ko‘nikmalarni shakllantirish tufayli tayanch kompetensiyalarni o‘quv faoliyatidan

---

⁷⁵ Туктаева Р.Х. Формирование культуры делового общения у будущих государственных служащих: дисс. ... канд. пед. наук. М., 2017. – 184 с.

kasbiy faoliyat sohasiga o‘tkazish, shuningdek, muvaffaqiyatli ishlash uchun zarur bo‘lgan talabalarning shaxsiy fazilatlarini rivojlantirish mumkin.

1.3-§. Talabalarga ingliz tilini o‘qitishda baholash mezonlari va tayanch kompetensiyalarni shakllantirish darajalari

Ingliz tili darslarida shakllangan tayanch kompetensiyalarning mazmuni uni o‘lchash va baholashning juda murakkabligidan dalolat beradi. Bu test yordamida baholash tizimini ishlab chiqish orqali talabalarning til xabardorligini (lug‘at, grammatika, tildan haqiqiy foydalanish) va nutq faoliyati turlarini (gapirish, tinglash, o‘qish, yozish) miqdorini (ball yoki baholarda) aniqlash mumkinligidan iborat. Biroq ingliz tilidan foydalangan holda kommunikativ xatti-harakatlar (ijtimoiy-kommunikativ va kasbiy-kommunikativ ko‘nikmalar) va samarali faoliyatni baholashda talabalarning ingliz tilini o‘zlashtirishdagi tayanch kompetensiyalarini miqdoriy o‘lchash qiyin. Asosiysi, talaba tilda yoki til haqida yodlagan material miqdorida emas, balki tayanch kompetensiyalarni tashkil etuvchi kommunikativ ko‘nikmalarni o‘zlashtirishda og‘zaki va boshqa samarali operatsiyalar sifatidadir. Ingliz tilini o‘qitishning pedagogik nazariyasi va amaliyotini tahlil qilish ijtimoiy-kommunikativ va kasbiy-kommunikativ nutq-fikrlash operatsiyalarining asosiy turlarini aniqlashga imkon berdi.

Ingliz tillarini o‘qitishda OTM talabalarining tayanch kompetensiyalarini shakllantirish darajasini baholash jarayoni tashkil etildi. Baholash jarayoni quyidagi bosqichlarni o‘z ichiga oladi:

1) baholashni rejalashtirish: kuzatish muddatlarini belgilash, baholash turlari va usullarini aniqlash, masalan, loyihaning qisqacha mazmuni, amaliy mashg‘ulotlar namunasi yoki standart savollar, baholash mezonlari va asosiy vakolatlarni shakllantirish darajasini aniqlash, har bir talaba uchun shaxsiy kuzatuv kartasini to‘ldirish;

2) turli vazifalar davomida talabalarning nutq faolligi va kommunikativ xatti-harakatlarini kuzatish: uy vazifasi, loyihani bajarish, rolli / biznes o‘yinlarida ishtirok etish;

3) sertifikatlar to‘plami: o‘qituvchi (baholovchi) har bir talaba uchun shaxsiy kuzatuv kartasini yuritadi. Talabanning shaxsiy kartasi talabalarning nutq faolligini kuzatish natijalari, o‘tkazilgan testlar, amaliy topshiriqlar, rolli/ishbilarmonlik o‘yinlari, kurs ishlari, og‘zaki yoki yozma imtihonlar va boshqalar asosida to‘ldiriladi. Sertifikatlar talabalarning o‘zlari tomonidan ham to‘planadi. Baholovchi va talaba tomonidan to‘plangan sertifikatlar portfolioni tashkil qiladi.

4) baholash to‘g‘risida qaror qabul qilish: taqdim etilgan dalillar va kuzatuvlar natijalari asosida baholovchi talabalarning tayanch kompetensiyalarini shakllantirish darajasini belgilaydi.

“R.P. Milrud ma’lumotlariga ko‘ra, tayanch kompetensiyalarni shakllantirish darajasini baholashning eng samarali usuli – bu kuzatishdir. Biroq talabalarning tayanch kompetensiyalari asosida kasbiy va kommunikativ ko‘nikmalarni shakllantirish darajasini tashxislash, ayniqsa qiyin, chunki tayanch kompetensiyalarning ushbu tarkibiy qismlari faqat kasbiy faoliyatda namoyon bo‘lishi mumkin”⁷⁶.

“Ularga tashxis qo‘yish uchun, qoida tariqasida, bitiruvchilarning kasbiy sohadagi faoliyatining muvaffaqiyati (muvaffaqiyatsizligi) haqida ma’lumotga ega bo‘lish kerak. Ye.S.Samoylovaning fikricha, “malakalarni sertifikatlash va kasbiy faoliyatning muvaffaqiyati o‘rtasida aniq bog‘liqlik o‘rnatilmaguncha, kompetensiyani aniqlash qiyin”⁷⁷. Uning fikricha, kompetensiyani baholash olib kelingan kasbiy foyda bilan bog‘liq bo‘lishi kerak.

Shuning uchun tayanch kompetensiyalarning shakllanish darajasini baholashda yanada keng tarqalgan yondashuvga–kasbiy faoliyatni modellashtirishga tayanish tavsiya etiladi. O‘quv jarayonida kasbiy faoliyatni

---

⁷⁶ Милруд Р.П. Актуальные проблемы методики обучения иностранным языкам за рубежом / Р.П. Милруд // Иностранные языки в школе. — 2004. — №3. — С. 34-40.

⁷⁷ Самойлова Е.С. Обучение иностранным языкам как фактор формирования компетентности экономиста: автореф. дисс. ... к. пед. наук. / Е.С.Самойлова. — Казань, 2004. — 22 с.

modellashtirish faoliyat yondashuviga asoslanadi va odatdagi ishlab chiqarish vazifalarini aniqlash va ularni o'quv va ishlab chiqarish vazifalariga aylantirishni o'z ichiga oladi.

Yuqoridagilarni hisobga olgan holda, kasbiy va kommunikativ ko'nikmalarni shakllantirish sifatini nazorat qilish muammosini kasbiy yo'naltirilgan vazifalarni, kasbiy faoliyatni simulyatsiya qiladigan muammoli vaziyatlarni yaratish orqali hal qilish mumkin. Vazifalar dasturning professional mavzulari, shuningdek, muloqotning odatiy kasbiy, ijtimoiy-madaniy va kundalik sohalari bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Shunga o'xshash vaziyatlarni rolli (biznes) o'yinlar, test sinovlari, laboratoriya amaliyoti, og'zaki imtihonlar (suhbatlar, intervyular, talabalar faoliyati namunalarini namoyish qilish), kurs ishlari (loyihalar), oraliq o'quv amaliyoti paytida ham ko'rish mumkin.

““Talabalarning kommunikativ xatti-harakatlarini kuzatish asosida ingliz tili orqali tayanch kompetensiyalarni shakllantirish darajasi to'g'risida fikr yuritish mumkin. Tadqiqotimizdagi tayanch kompetensiyalarning shakllanish darajasi to'g'risida fikrlar Yu.G.Tatur va I.A.Zimnaya”⁷⁸ tomonidan taklif qilingan mezonlar asosida qabul qilindi”⁷⁹.

Bularga quyidagilar kiradi:

1) kompetensiyani namoyish etish uchun ijobiy motivatsiya (kelajakdagi kasbiy faoliyatda ingliz tilidan foydalanish uchun ijobiy motivatsiyaning mavjudligi; ingliz tilini bilish darajasini oshirishga qiziqish, tayanch kompetensiyalarni shakllantirish);

2) faoliyat mazmuni va natijasiga qiymat-semantik vakillik (kelajakdagi kasbini, ingliz tilini qo'llashning kasbiy va ijtimoiy sohasini anglash; ingliz tilini o'rganishda natijalarga erishish);

3) tegishli faoliyatni amalga oshirish usulini tanlash asosidagi bilimlar (turli xil o'quv faoliyatida nutq ko'nikmalariga ega bo'lish: gapirish, tinglash, o'qish, yozish va izohlash);

---

⁷⁸ Зимняя И.А. Педагогическая психология: Учебник для пед. вузов. М.: Логос, 2002.- 383 с.

⁷⁹ Татур Ю.Г. Компетентность в структуре модели качества подготовки специалиста / Ю.Г. Татур // Высшее образование сегодня.- 2004.-№3.-С. 21-26.

4) mavjud bilimlar asosida zarur harakatlarni muvaffaqiyatli amalga oshirish qobiliyati va tajribasi (ingliz tilida o‘qitish darajasi; kasbiy vazifalarni hal qilishda ingliz tilidan foydalanish qobiliyati, o‘z-o‘zini tarbiyalash va o‘zini rivojlantirish);

5) hissiy-ixtiyoriy o‘zini o‘zi boshqarish (ularning ingliz tilini bilishidan qoniqish, shaxsiy fazilatlar va qobiliyatlar, ularni o‘qitish natijalari).

Har bir mezonning shakllanishiga qarab, biz tayanch kompetensiyalarni shakllantirishning to‘rtta darajasini aniqladik: yuqori, o‘rtadan yuqori, o‘rta va past.

Talabalarning tayanch kompetensiyalarini yuqori darajada shakllantirishning mavjudligi kompetensiya yondashuvini amalga oshirishga qaratilgan o‘quv jarayonini muvaffaqiyatli tashkil etish sharti hisoblanadi.

Past daraja. Talabalarning ingliz tilidagi faoliyatini nusxalash. Tashqi motivatsiyaning ustunligi, o‘zini o‘zi boshqarishning past darajasi, bilimlarni egallash shakli – taqlid qilish, o‘qituvchining harakatlarini mazmunli nusxalash, uning rahbarligi ostida mashqlarni bajarish. Ular uchun kognitiv qiziqishlarning shakllanish darajasi pastligi sababli o‘quv faoliyati natijasi muhim emas. Mustaqil bilimlarning etishmasligi o‘qitishning chinakam o‘z-o‘zini tarbiyalash faoliyati va o‘zini takomillashtirish jarayoniga aylanishini qiyinlashtiradi. Nutq va yozishda ular to‘g‘ri til vositalarini tanlash va o‘rnatishda qiyinchiliklarga duch kelishadi, shuning uchun xatolar ko‘pincha topiladi. Ular suhbatni davom ettirish yo‘lini topa olmaydilar, chunki ular minimal so‘z boyligiga ega, lekin undan qanday foydalanishni bilishmaydi.

O‘rta daraja. Ingliz tili faoliyatini takrorlash. Tashqi motivatsiyaning ustunligi, o‘zini o‘zi boshqarishning o‘rtacha darajasi, o‘qituvchi bilan birgalikda o‘rganilgan texnikani talabalar tomonidan mustaqil ravishda ko‘paytirish, o‘rganilgan texnikani o‘xshash faoliyat sharoitida qo‘llash. Ushbu darajada ta’lim vazifalarini hal qilish jarayonida ijodiy qarorlar qabul qilishga urinishlar mavjud, ammo ko‘pincha qiyinchiliklar paydo bo‘ladi. Ta’lim vazifalarini hal qilish jarayonida mustaqil qaror qabul qilishga urinishlar amalga oshiriladi, ammo ko‘pincha muvaffaqiyatsizliklar va qiyinchiliklar paydo bo‘ladi. Nutq va yozishda turli xil til vositalaridan to‘g‘ri foydalaniladi, ammo o‘rta darajadagi talabalar orasida ingliz tilida ravon gapira olmaydi. Ular har qanday mavzuda etarlicha erkin gaplasha oladilar, lekin ayni paytda o‘z fikrlarini ifodalash uchun oddiy

tuzilmalardan foydalanadilar.

O‘rtadan yuqori daraja. Aslida mustaqil ingliz tili faoliyati. Ichki motivatsiyaning ustunligi, o‘zini o‘zi boshqarishning yuqori darajasi, shartli nutq va nutq mashqlarini mustaqil bajarish, faoliyatning yangi, o‘xshash bo‘lmagan sharoitlarida o‘rganilgan usullardan foydalanish. Talabalar o‘quv jarayonining uzluksizligi va o‘z-o‘zini takomillashtirish muhimligini bilishadi, ammo bunga ehtiyoj yomon ifodalangan. Uchinchi darajali talabalar, agar vazifa bir necha marta takrorlansa, vazifalarni yaxshi tushunishlarini namoyish etadilar. Ular nafaqat faktlarni aytib, balki ushbu mavzu bo‘yicha o‘z fikrlarini bildirishadi. Bayonotlarning 50 % dan ortig‘i grammatik xatolarsiz bo‘ladi. Talabalar muloqotda ishtirok etishdan mamnun va suhbatda tashabbus ko‘rsatishlari mumkin. Ular turli xil lug‘atlardan foydalanadilar, bayonotlar hajmi talablarga javob beradi.

Yuqori daraja. Ingliz tili faoliyatining ijodiy tabiati. Ichki motivatsiyaning ustunligi, o‘zini o‘zi boshqarishning yuqori darajasi, mustaqil, ijodkorlik elementlari bilan, nutq mashqlarini bajarish, olingan bilimlarni yangi vaziyatlarga ijodiy o‘tkazish. Talabalar o‘quv va kognitiv faoliyatning ijobiy natijasi bilan qiziqishadi. Ular mustaqil, ijodiy vazifalarni bajarishga katta qiziqish bildirmoqda. Vazifalarni bajarish tezligi yuqori. Ular o‘z-o‘zini nazorat qilish va mustaqil ta’lim faoliyati usullariga ega. Ular suhbatni to‘g‘ri va qiziqarli tarzda o‘tkazishga qodir, bu muammo bo‘yicha ham faktik ma’lumotlarni, ham o‘z sharhlarini beradi. Talabalar kerakli fe‘l shakllari va zamonlarini to‘g‘ri va aniq tanlash, murakkab grammatik konstruksiyalardan foydalanish qobiliyatini namoyish etadilar. Bayonotlarda xatolar deyarli yo‘q. Ular ma’lum bir mavzu bo‘yicha suhbatni davom ettirishlari, o‘z fikrlarini tez va erkin ifoda etishlari, keng so‘z boyliklaridan foydalanishlari va leksik va grammatik qiyinchiliklarni engish qobiliyatini namoyish etishlari mumkin.

“Talabalarning tayanch kompetensiyalarini shakllantirish darajasini integral baholash yordamida ham o‘lchash mumkin. Uning shakllanishiga bir necha yondashuvlar mavjud:

1. Har bir ko‘rsatkichga ma’lum ball beriladigan ball tizimi, integral ko‘rsatkich shunchaki ballarni yig‘ish orqali olinadi.

2. Kasbiy yo‘naltirilgan muammoli vaziyatlarni hal qilishda odatiy xatti-harakatlarni baholash tizimi, bu omillar to‘plamiga asoslangan o‘rtacha og‘irlikdagi o‘rtacha baho. Bunda ekspert guruhining obyektiv bahosi (ekspert guruhi talabalarning o‘zi yoki taklif qilingan o‘qituvchilardan iborat bo‘lishi mumkin) va subyektiv o‘zini o‘zi baholash hisobga olinadi.

3. Sifatlarning ijobiy va salbiy ifodasi bilan besh balli shkala bo‘yicha boshlang‘ich ko‘rsatkichlarni baholash: +2 – “juda yaxshi”, 0 – “qoniqarli”, -1 – “yomon”, -2 – “juda yomon”. Umumlashtirilgan indikator xuddi shunday baholanadi.

4. Ko‘rsatkichlarning ideal (yoki tanlangan) qiymatlariga bittadan kasrlarda ko‘rsatkichlarni baholash.

5. To‘rt gradatsiya bilan an’anaviy “besh balli” tizimi: 5-4-3-2”⁸⁰.

Talabalarning taqdim etilgan tayanch kompetensiyalari rivojlanishini kuzatish va baholash xaritasi tayanch kompetensiyalar dinamikasini kuzatish va o‘qitishning turli bosqichlarida ularning shakllanish darajasi to‘g‘risida ma’lumot olish imkonini beradi. Buning natijasida ta’lim sifati ta’minlanadi.

“Sh.S. Sharipov talabani hozirgi faoliyatini individual miqyosda baholashni taklif qiladi, bu uning bilim qobiliyatining rivojlanishi bilan doimiy ravishda o‘zib boradi, shu bilan birga ushbu talaba erishgan natijalar asos qilib olinadi. Agar u bugungi kunda avvalgi yutuqlaridan oshib ketgan bo‘lsa, uning faoliyati ma’qullanadi va u ijobiy baho oladi”⁸¹.

“G.I.Ibragimov tomonidan taklif qilingan baholash usullarida har bir talabani tayanch kompetensiyalarini shakllantirishga individual yondashuvni ta’minlash muhimdir. Tayanch kompetensiyalarni shakllantirish faktini aniqlash har bir talabani tayanch kompetensiyalarini rivojlantirishning individual xaritasi bo‘lishi mumkin, bu tayanch kompetensiyalarni shakllantirish jarayonining sifatini

---

⁸⁰ Соломонова А.А. «Компетенция» в образовательном стандарте и «коммуникативная компетенция» в методике преподавания РКИ: сопоставление понятий / А.А.Соломонова // Русский язык за рубежом. — 2010. — № 4. — С. 43-48.

⁸¹ Sharipov Sh.S. Talabalar ixtirochilik ijodkorligini shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlari (mehnat va kasb ta’limi fakultetlari misolida): Diss.... ped.fan.nom. -T.: 2000.-205 b;

kuzatish imkonini beradi”⁸².

“Ushbu strategiya talabalarni baholashning yaxshi tizimi to‘g‘ridan-to‘g‘ri yaxshi ta‘lim tizimi bilan bog‘liq degan tamoyilga asoslanadi. Shuning uchun ham boshlang‘ich, ham oraliq, eng muhimi, yakuniy test natijalari asosida o‘quv jarayoniga sezilarli o‘zgarishlar kiritiladi. Kommunikativ bilim, ko‘nikma va malakalarga ega bo‘lishning boshlang‘ich va o‘rta darajasini baholash mamlakatimiz o‘qituvchilari tomonidan ham keng qo‘llaniladi. Biroq test natijalari ingliz tilini o‘qitish amaliyotini qayta ko‘rib chiqish uchun singal sifatida emas, balki faqat talabalarning taraqqiyoti haqidagi ma‘lumot sifatida ko‘rib chiqiladi.

Ingliz tillarini o‘rganish jarayonida shakllangan tayanch kompetensiyalarni baholash usullaridan biri bu talabaning portfelini baholashdir. Xalqaro bakalavriat tizimida talabalarning reflektiv kundaliklarini yuritish tajribasi, mezonlarni baholash tajribasi mavjud bo‘lib, o‘z faoliyatini baholash mezonlari talabalarning o‘zlari tomonidan belgilanadi. O‘z taraqqiyotini baholash amaliyoti rivojlanayotgan ta‘lim tizimida mavjud”⁸³.

So‘nggi bir necha yil ichida ingliz tillarini o‘qitishga talabalarning “Yevropa tillarini o‘rganish portfeli” ta‘lim rivojlanishini kuzatishning keng qamrovli tizimi joriy etildi. Portfel shaxsning yaxlit portretini, talaba mustaqil ravishda tuzadigan va kuzatadigan shaxsiy xususiyatlarning yaxlit rasmini taqdim etish vositasi sifatida qaraladi.

Portfelning asosiy maqsadi – bitiruvchilarga o‘qishdan ishga o‘tishga yoki o‘qishni yuqori darajada davom ettirishga yordam berish va ish beruvchilarga malaka, shuningdek, yoshlarning akademik bilimlari, ko‘nikmalari va qobiliyatlari to‘g‘risida to‘liq ma‘lumot berishdir. Kasbiy martaba portfeli tartibli shaklda talabalar OTMda o‘qish davomida qanday malakalar, bilim, ko‘nikma va mahoratlarga ega bo‘lganligini ko‘rsatadi.

Talabalarning tilni bilishning ma‘lum bir sohasidagi yutuqlarini bir martalik baholaydigan standartlashtirilgan testlardan farqli o‘laroq, til portfeli talabaga

---

⁸² Ibragimova G.N. Interfaol o‘qitish metodlari va texnologiyalari asosida talabalarning kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirish: Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya. – Toshkent: 2017. – 158 bet.

⁸³ Ibragimova G.N. Interfaol o‘qitish metodlari va texnologiyalari asosida talabalarning kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirish: Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya. – Toshkent: 2017. – 158 bet.

ma'lum vaqt davomida tilni bilish dinamikasini kuzatish va shu bilan uning biografiyasining bir turini aks ettirish imkonini beradi.

Til darslarida turli xil portfellar keng tarqalgan. Quyidagi ikki turdagi portfellar kasbiy ta'lim sharoitida eng keng tarqalgan: namoyish portfeli va o'quv portfeli.

Birinчисida ma'lum bir davrda yakunlangan talabalarning eng yaxshi mustaqil ishlaridan namunalar mavjud. Bunday portfel yordamida talaba ish bilan suhbat paytida, boshqa ta'lim muassasasiga kirish uchun intervyu paytida o'rganilayotgan tildan foydalanishdagi yutuqlarini ko'rsatishi mumkin.

Ikkinchi turdagi portfelda o'rganilayotgan tilning turli jihatlari bo'yicha talabalarning mustaqil ishlari uchun materiallar va tavsiyalar mavjud. Bunday materiallar yordamida talaba mustaqil ravishda yoki o'qituvchi yordamida tilni bilishi mumkin. Buning asosiy vazifasi pedagogik bo'lib, talabaning til va ingliz tili madaniyatini mustaqil o'rganishga qobiliyati va tayyorligini rivojlantirishdan iborat.

Yuqorida aytib o'tilgan portfel turlari birinchi marta 1998-2000 yillarda Yevropa Kengashi loyihasi doirasida ishlab chiqilgan va taklif qilingan hamda Yevropaning turli mamlakatlarida sinovdan o'tgan.

Tayanch kompetensiyalarni shakllantirishga asoslangan yondashuv doirasida o'qitish talabaning ushbu kompetensiyalarni o'zlashtirish bo'yicha doimiy faolligini o'z ichiga oladi, uning davomida u ma'lum loyihalar, testlar, jadvallar, diagrammalar, hujjatlar, har qanday faoliyatning videolari va boshqalarni yaratadi, bu o'quv intizomini o'zlashtirish uchun talabalar faoliyatini o'qitish natijalarini ifodalovchi ishchi materiallar to'plamini tashkil etadi. Ushbu ishlab chiqarilgan obyektlar "sertifikatlar portfeli"ni tashkil qiladi. Bunday to'plam/materiallar to'plami talaba va o'qituvchiga portfelda taqdim etilgan o'quv faoliyati natijalari asosida nafaqat fanni o'rganish jarayonida olingan bilim, ko'nikma va mahoratlarni, balki ular asosida shakllangan tayanch kompetensiyalarni ham mustaqil yoki birgalikda tahlil qilish va baholash imkoniyatini beradi.

Talabalarni ingliz tilini o'rganishga tayyorlashda tayanch kompetensiyalarni shakllantirishni baholashda "sertifikatlar portfeli"ning muhim afzalliklaridan biri –

bu talabalarga ma'lum vaqt davomida tayanch kompetensiyalarni shakllantirish darajasi dinamikasini mustaqil ravishda kuzatib borish va ularning rivojlanish biografiyasining bir turini aks ettirish imkoniyatidir. Portfel talabaga mustaqil o'quv faoliyati jarayonida o'z-o'zini reflektiv baholash tufayli o'ziga e'tibor berish va o'quv faoliyatining haqiqiy natijalari va shaxsiy mahsulotlarini taqdim etish imkoniyati tufayli o'z kompetensiyalarini aks ettirishga imkon beradi. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, baholashning ushbu usullari va vositalari ongli ravishda amalga oshiriladigan mashg'ulotlar samaradorligini oshiradi.

Baholash vazifalarini ishlab chiqishda quyidagi talablarga amal qilish kerak: vazifa uchun ajratilgan vaqtni ko'rsatgan holda vazifani aniq tasvirlab berish; vazifa tayanch kompetensiyalarning kognitiv (bilim, ko'nikma va mahoratlar) va amaliy (ko'rsatkichlar) jihatlarini rivojlantirishga qaratilgan bo'lishi kerak; vazifaning tavsifida topshiriq natijalarini taqdim etish uchun talablar bo'lishi kerak, ya'ni dalillarni taqdim etish uchun; baholash mezonlari vazifalar tavsifiga kiritilishi kerak (1.3-jadval).

Baholash dasturining ushbu tuzilishi loyiha ustida ishlash jarayonida tayanch kompetensiyalarning shakllanish darajasini baholashda oraliq bo'g'in bo'lishi mumkin. Agar loyiha baholash shakli sifatida ishlatilsa, bu baholash qo'llanmasida ko'rsatilishi kerak.

1.3-jadval

Shakllangan tayanch kompetensiyalar darajasini baholash dasturining tuzilishi⁸⁴

Darsning maqsadi:	O'z-o'zini taqdim etish ko'nikmalarini shakllantirish
Topshiriqlar:	1) rezyume yozish qobiliyatini shakllantirish; 2) o'zingiz haqingizda aytib berish qobiliyatini shakllantirish; 3) ish beruvchining savollariga javob berishga tayyorlikni shakllantirish.
Tayanch kompetensiyalarning shakllangan ko'rsatkichlari:	- mantiqiy va izchil tartibga solingan bayonotlarni monolog qilish qobiliyati, shuningdek, qamrab olingan mavzu bo'yicha suhbatni davom ettirish qobiliyati
Shakllangan tayanch kompetensiyalar:	- ijobiy hamkorlikka tayyorlik; - bajarilgan ish uchun javobgarlikni ko'rsatishga tayyorlik; - noaniqlik sharoitida mustaqil harakat qilish qobiliyati.
Vazifani shakllantirish:	1) rezyume yozish; 2) o'zingiz haqingizda hikoya qiling;

⁸⁴ Muallif izlanishlari natijasida shakllantirilgan

	3) ish beruvchining taxminiy savollariga javob tayyorlash.
Talabalar faoliyatining natijasi:	Rezyume (yozma ravishda), so‘rovnoma (yozma ravishda), o‘zingiz haqingizda hikoya (yozma yoki og‘zaki).
Baholash shakllari:	Batafsil javob, intervyu, rolli o‘yin, amaliy ko‘nikmalarni namoyish etish
Baholash mezonlari:	1) yozish qoidalari va normalariga muvofiq tuzilgan rezyume; 2) nutq kliklaridan foydalangan holda o‘zingiz haqingizda mantiqiy qurilgan, batafsil hikoya; 3) suhbat davomida savollarga ishonchli batafsil javoblar.

Talabalarning turli til loyihalarida ishtirok etishi ularning haqiqiy ishlab chiqarish faoliyatida ingliz tilidan foydalanishga tayyorligini baholashning eng yaxshi usullaridan biridir. Talabani loyihalari va portfelini baholash til malakasi, ya’ni mavjud bilimlardan tegishli til darajasida (boshlang‘ich, oraliqdan oldingi, oraliq, rivojlangan) samarali foydalanish qobiliyati to‘g‘risida xulosa chiqarishga imkon beradi. Albatta, til loyihalari ham, talabani til portfelining mazmuni ham, birinchi navbatda, sifat jihatidan baholanadi.

Yuqoridagilarni umumlashtirib shuni ta’kidlash kerakki, tayanch kompetensiyalarning shakllanish darajasini baholash jarayoni uzoq va noaniq bo‘lib, talabalarning o‘quv jarayonidagi faoliyatini uzoq muddatli monitoringini va tayanch kompetensiyalarning shakllanish darajasini tashxislashga imkon beradigan texnikalar to‘plamidan foydalanishni talab qiladi. Bu shuni anglatadiki, talabalarning ingliz tili ta’limi bo‘yicha tayanch kompetensiyalarini shakllantirish darajasi miqdoriy (gapirish, yozish, tinglash, o‘qish, tarjima qilish bo‘yicha bilim, ko‘nikma va malakalar) va sifat jihatidan (kommunikativ xatti-harakatlar, samarali nutq-fikrlash faoliyati) baholanishi mumkin.

Birinchi bob bo‘yicha xulosalar

Oliy ta’lim talabalarining tayanch kompetensiyalarini shakllantirishning nazariy shartlarini o‘rganib chiqib, quyidagi xulosalar chiqarishimiz mumkin:

1. Talabalarning ingliz tillarini o‘rganishda kompetensiyaga asoslangan yondashuvni amalga oshirishda strategik maqsad an’anaviy modeldan kompetensiyaga asoslangan modelga o‘tish orqali ingliz tili darslarida shakllanadigan tayanch kompetensiyalarni shakllantirish va shu bilan zamonaviy oliy ta’lim modernizatsiyasini ta’minlashdir.

2. Kompetensiya yondashuvi an'anaviy ta'lim tizimiga muqobil sifatida emas, balki zamonaviy jamiyatdagi ijtimoiy va iqtisodiy o'zgarishlar tufayli mutlaqo yangi yondashuv sifatida paydo bo'ldi. Biroq kompetensiyaga asoslangan yondashuv akademik ta'limga muqobil emas, chunki talabalarga ingliz tillarini o'qitishda tayanch kompetensiyalarni shakllantirish jarayoni grammatik qoidalarni an'anaviy o'rganmasdan, so'z birikmalarini to'plamasdan, tarjima ko'nikmalarini shakllantirmasdan samarasiz bo'lib chiqadi. O'rganilayotgan til sohasidagi an'anaviy bilim, ko'nikma va malakalar talabalarning tayanch kompetensiyalarini shakllantirish uchun kognitiv asosdir.

3. Shaxsga yo'naltirilgan, shaxs-faoliyat, kommunikativ, konsentrlangan, muammoli, rivojlanayotgan, ta'lim beruvchi tushunchalar va boshqalar kabi yondashuvlar mavjud bo'lib, unda shaxsni rivojlantirish muammosi, uning shaxsiy, ijodiy, kasbiy fazilatlari va qobiliyatlari talabalarning intellektual qobiliyatlarini rivojlantirish bilan chambarchas bog'liq holda o'rganilgan.

4. Zamonaviy pedagogik adabiyotlarda "kompetentlik" va "kompetensiya" tushunchalarining turli xil talqinlari mavjud. Bizning tadqiqotimizdagi "tayanch kompetensiyalar" tushunchasining ishchi ta'rifi quyidagicha: tayanch kompetensiyalar – bitiruvchining ingliz tilidan foydalangan holda samarali kasbiy faoliyat va ijtimoiy o'zaro aloqa qilish qobiliyati.

5. Til o'qitish bo'yicha tayanch kompetensiyalar tarkibini tanlashda biz "G.I. Ibragimov tomonidan taklif qilinganlarga e'tibor qaratdik, chunki ular talablarga to'liq javob beradi. Taqdim etilgan tayanch kompetensiyalar talabalarning shaxsiy va kasbiy rivojlanishi bilan bog'liq imkoniyatlar, shaxsiy xususiyatlardir. Tayanch kompetensiyalarning tuzilishi integrativ bo'lib, o'rganilayotgan fan darajasida belgilanadi. Shuning uchun ingliz tillarini o'qitishda tayanch kompetensiyalar tarkibiga ijtimoiy-kommunikativ va kasbiy-kommunikativ ko'nikmalardan tashqari, qiymat-semantik ifodalar, motivatsiya, mavjud bilimlardan samarali foydalanish tajribasi, muammoli-kognitiv vazifalarni hal qilish yo'llari, hissiy-irodaviy o'z-o'zini tartibga solish kabi komponentlar kiradi. Bu shuni anglatadiki, ingliz tillarini o'qitishda tayanch kompetensiyalarni shakllantirish shaxsning barcha tomonlarini rivojlantirish jarayonidir.

6. Ingliz tillarini o‘qitishning tayanch kompetensiyalari ingliz tilini o‘rganish davrida kuzatish asosida talabalarning tayanch kompetensiyalarini shakllantirish darajasini har tomonlama sifatli baholash asosida belgilanadi. Tayanch kompetensiyalarning shakllanish darajasini baholash qiyinligi tufayli (shuning uchun ular faqat kasbiy faoliyatda o‘zini namoyon qilishi mumkin) ingliz tili darslarida kasbiy yo‘naltirilgan vazifalar yaratiladi. Quyidagi baholash mezonlari tanlandi: kognitiv, qiymat-semantik, xulq-atvor, motivatsion, hissiy-ixtiyoriy o‘zini o‘zi boshqarish. Tanlangan mezonlarning namoyon bo‘lish darajasiga va ularning kombinatsiyasiga qarab, biz tayanch kompetensiyalarni shakllantirishning to‘rtta darajasini ajratamiz: yuqori, o‘rtachadan yuqori, o‘rta va past. Talabalarni birinchi darajadan yuqori darajaga o‘tkazish kompetensiyaga asoslangan yondashuvni amalga oshirishga qaratilgan samarali o‘quv jarayonining natijasidir.

7. Tayanch kompetensiyalarning shakllanish darajasini baholashning eng muhim talabi tayanch kompetensiyalarni shakllantirish sifatini doimiy ravishda kuzatib borishdir, shuning uchun kuzatilgan harakatlarni baholash talabalar tomonidan tayanch kompetensiyalarning barqaror rivojlanishini ta‘minlash uchun bir necha marta amalga oshirilishi kerak.